

TERORISTIČKI MANIFEST

© Darko Pivac

Korice: Ivica Šarić

Izdavač: II. RADNIČKI SAVJET

SPLIT

2005

PREDGOVOR

Ovo je sažetak razgovora koji su godinama vodili nekakvi marginalci. Ako bilo što od ovoga uzmete previše ozbiljno, siguran je znak da ste gluplji čak i od njih. »Tako reče Zaratustra i napusti spilju svoju, zažaren i snažan kao jutarnje sunce kad izranja iz tamnih planina.« Toga je dana bio uvjeren da može zavesti i Majku Božju.

SASTAVLJAČ

Ova knjiga je posvećena **MAGNUSU & BUNKERU** (Roberto Raviola i Luciano Secchi).

STARIJI HULIGAN A – Kako li sam samo glup!

STARIJI HULIGAN B – Hajdeee!

S.H.A. – Eto, trenirao sam veslanje punih šest godina, nekada i dva puta dnevno, ali nikada nisam uspio savladati tehniku veslanja.

S.H.B. – Rekao bi čovjek da nema jednostavnijeg sporta, uzmeš veslo i poteži, vole.

S.H.A. – Da, izgleda banalno, jednostavno, ali mora biti da sam ja preglup i za takvo nešto. Talentiraniji od mene su s mnogo manje utrošene energije bili uspješniji – frustrirajuće.

U srednjoj školi imao sam pet sati matematike tjedno, na kraju druge godine profesor je na rastanku rekao: »Ako ste shvatili što je funkcija – mnogo sam vas naučio.« Zadatke sam nekako i rješavao, ali mi je funkcija uvijek ostala misterij.

S.H.B. – Pa, dobro, ako te ne idu sport i matematika, ne moraš biti tako okrutan prema sebi i non-stop ponavljati da si glup.

S.H.A. – Ma, lako je za sport i matematiku, gomilu gluposti sam napravio u životu. Barem dvadeset godina mi lupa po glavi ona Sokratova rečenica: »Znam da ništa ne znam.« Danas umišljam da sam donekle shvatio njenu golemost.

S.H.B. – Umišljaš, donekle, čemu toliki oprez i nesigurnost?

S.H.A. – Možda me je iskustvo balkanskih prostora uvjerilo da ljudi što god su gluplji, primitivniji, to su više sigurni u svoje sudove. Oni koji imaju nešto u glavi mnogo su oprezniji i sumnjičaviji prema vlastitom znanju. **I***

S.H.B. – E, u tome i jest kvaka, glupani su sigurni i odlučni te vladaju svijetom, dok pametni kolebljivci vječno mudruju po lokalnim birtijama. Prokleta se bojiš da ne ispadneš glup, to je to.

S.H.A. – Potpuno si u pravu kad kažeš da nesigurnost nije vrlina, valjda je opreznost nešto drugo.

**Brojevi u tekstu označuju citat ili pjesmu u zadnjem poglavlju knjige (89 strana).*

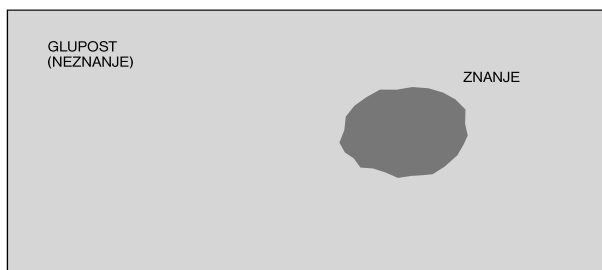
Drugo, ne bojim se da ispadnem glup, jer znam da sam glupan te da ću kao takav i umrijeti, to je jedino u što sam apsolutno siguran.

I treće, ne bih dijelio ljude na glupe i pametne, mislim da je preciznija podjela na manje i više glupe. **2**

Držim da je čovjek nužno glup stvor.

Krajnje pojednostavljeno, ovako bi se slikovito mogla prikazati povijest ljudske gluposti:

KAMENO DOBA:

U kamenom dobu iz mraka neznanja oteli smo služenje vatrom, izradu primitivnih oružja i oruđa (noževi, koplja, lukovi, strijele, udice, kožni kaputi ...) Izgleda da smo se grupirali u plemena. Sve stečeno znanje i iskustvo koristili bismo u povremenim ratovima protiv drugih plemena zbog teritorija, lovišta, itd. U ono doba je čest običaj bio i pojesti pobijedene protivnike.

S.H.B. – Da, da, teška vremena, ništa se nije bacalo.

S.H.A. – Dogodilo se to prije desetak tisuća godina u Mezopotamiji (današnji Irak), dogodilo se to kada je selo preraslo u prvi grad, nastalo je prvo pismo, nastala je prva civilizacija. Poslije su nezavisno nastale egipatska, kineska, indijska civilizacija. Onda dolazimo do famozne stare Grčke. **3**

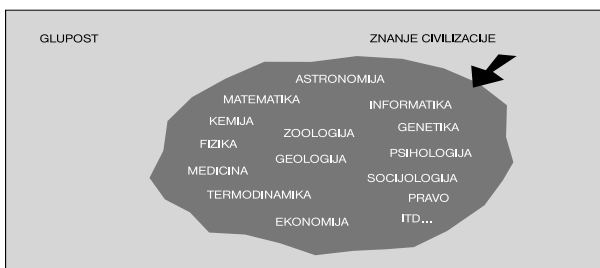
S.H.B. – Vamozni Balkan.

ANTIKA

S.H.A. – Grci su vjerojatno zbog svoga sretnog geografskog položaja sakupili znanja i iskustva naroda starog Mediterana (Evrope, Afrike i Azije) te su za par plodnih stoljeća udarili široki temelj današnje jedinstvene civilizacije svijeta.

DANAS

Danas je 2004. godina. Ljudsko znanje grdno se nagomilalo i svaka znanost ima na stotine podjela, u svakom segmentu znanosti potrebne su godine proučavanja onoga što je čovjek već spoznao da bi se napokon stiglo do nepoznatoga, do neznanja (gluposti).

Žalosna je istina da se u danom trenutku sve to nagomilano znanje upotrebljava kako bi se sjebali pripadnici tuđeg pleme-

na (nuklearni projektili, pametne bombe, ratna propaganda ...)

Sokrat je smatrao da medicina predstavlja idealan obrazac praktične znanosti kakvom bi jednom trebala postati i filozofija.

Što se današnje medicine tiče, ona je barem deset tisuća puta naprednija od one u Sokratovo doba, a bilo u kojem udžbeniku iz filozofije skoro do polovice su stari Grci, a od polovice su ostali do dana današnjeg.

S.H.B. – Možda im je klima odgovarala za mudrovanja u prirodi ispod smokava?

S.H.A. – Čuj, u Grčkoj i danas žive Grci, potomci onih Grka, i klima je više–manje ista kao i onda, pa ipak nisu ništa naročito izmudrovali zadnje dvije tisuće godina. Izgleda da je ipak odgovor u klimi, ali klimi demokracije i slobode koju ona nosi. Demokracija je možda njihov najveći izum.

S.H.B. – Može biti da je to odgovor, vrag će ga znati.

S.H.A. – Takva klima se na zapadu osjetila oko 1968., kod nas osamdesetih godina, uzmimo samo muziku.

Napredak medicine temelji se na napretku prirodnih znanosti (kemija, fizika, biologija ...). Prirodne nauke koriste se brojevima, a filozofija isključivo riječima. Brojevi su užasno precizniji od riječi. Još nešto, svi narodi svijeta koriste iste brojeve (arapske), a jezici su različiti, pa i pisma.

S.H.B. – Ah, njezino veličanstvo matematika, s njom smo izračunali putanje elektrona oko jezgre atoma, putanje planeta oko zvezda, putanje galaksija ...

S.H.A. – Izgleda da u matematici filozofije još nismo definirali nulu, tj. čovjeka. Još nismo odgovorili na onaj natpis s Apolonovog hrama u Delphima: »Spoznaj sebe.« 4

S.H.B. – Hoćeš reći da je za tebe čovjek nula?

S.H.A. – Daj, ne debljaj.

Uglavnom, civilizacija je nagomilala masu znanja. Današnji ljudi imaju neka znanja i iskustva koja dijele s mnogima (prije svega jezik, pismenost, osnovna škola, obavezna lektira, prometna pravila ...).

Većina ljudi, pak, ima neka znanja i iskustva koja dijeli s manjim brojem kolega (vozači, kirurzi, cjevvari, programeri, izbacivači, ribari, genetičari, advokati, mineri ...).

S.H.B. – A što je s nepismenima i nezaposlenima?

S.H.A. – Okolina uvijek prenosi neko svoje opće znanje na pojedinca, a i ulična diploma ima svoju težinu. Iako sam mislio prije svega na formalno obrazovanje koje nas specijalizira za neko zanimanje.

Neki zubar može biti i odličan jedriličar te poznavalac grčke mitologije, ali nije nikakva sramota ako nema pojma o računovodstvu ili elektrotehnici.

Bravaru, da bi bio dobar bravar, nije potrebno nikakvo znanje o atomskoj fizici i rimskom pravu.

Hoću reći da svaki od nas može imati samo djelić civilizacijskog znanja, a za ostalo smo glupani. Čak i kada bi postojao supermen koji bi usvojio sve znanje naše civilizacije, njegova bi glupost i dalje bila beskonačna, jer u mraku gluposti koja okružuje znanje civilizacije nalaze se beskonačne tajne koje tek čekaju da budu otkrivene.

S.H.B. – Za sada zvučiš logično.

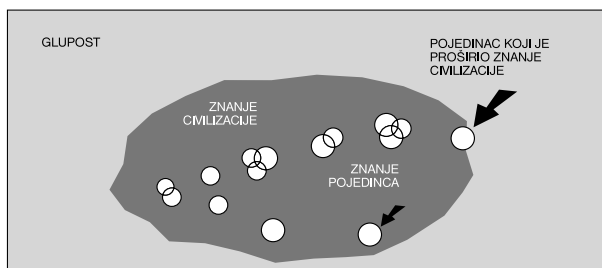
S.H.A. – Najviše što pojedinac može učiniti na Zemlji je da u nečemu proširi granice znanja civilizacije. To uspijeva samo rijetkim znanstvenicima, misliocima, inovatorima koji Prometejevom bakljom osvjetle djelić mraka gluposti i daruju ga ljudskom rodu. **5**

U povijesti civilizacije to su bili brojni imeni i bezimeni, od izumitelja luka i strijele, udice, kotača, sustava za navodnjavanje, prvih pisama, matematičari, kemičari, Newtoni,

Galileji, Kopernici, astronomi, Pasteuri ... do današnjih znanstvenika.

Civilizacija uvijek gradi na već izgrađenom, novo znanje se oslanja na postojeće znanje i ide dalje.

Na primjer: jednom davno je neki Kinez otkrio proces izrade papira, Arapi su ga početkom IX. st. prvi počeli masovno proizvoditi i koristiti za pravljenje knjiga, a izvjesni Nijemac je sredinom XV. st. napravio prvi tiskarski stroj.

S.H.B. – Čini mi se da precjenjuješ izumitelje i znanstvenike, a gdje su umjetnici, teolozi, graditelji, inženjeri, poljoprivrednici koji su sve to hranili?

S.H.A. – Svaka nova generacija dobiva u nasljedstvo sve ono što su tisuće generacija prije nje stvorile. Osim netaknute prirode sve drugo na svijetu je djelo čovjekovih ruku i uma.

Sve građevine, ceste, pruge, jezici, običaji, zakoni, religije, povijest s bezbrojnim ratovima, milijuni knjiga o koječemu, gomila svega i svačega, genijalnoga i banalnog, potrebnoga i nepotrebnog, vječnoga i zastarjelog, pa se ti tu snađi. Ovi crteži su pokušaj pojednostavljenja svega toga.

S.H.B. – I sve ove crteže si izvukao iz Sokratove rečenice: »Znam da ništa ne znam«?

S.H.A. – Točno, ta rečenica je početak filozofije, jer kada priznaš sebi da si glup, imaš šanse da ponešto i shvatiš. Sokratu se pripisuje još jedna famozna rečenica koja glasi:

»Trebalo je toliko dugo filozofirati dok vojskovođe ne postanu goničima magaraca.«

Čovjek je sa dvije jednostavne rečenice od prije skoro 2500 godina odredio početak i kraj filozofije. Jer, kada jednom vojskovođe postanu goničima magaraca, znači da nema više vojničkog zanata, ratova i nasilja među narodima, vjerama, rasama, klasama, znači da počinje neko potpuno novo doba civilizacije.

S.H.B. – Na svetu postoji jedno carstvo

U njemu caruje drugarstvo

U njemu je sve lepo, u njemu je sve nežno

U njemu se svet raduje.

S.H.A. – Ja vrlo dobro znam da je to utopija, ali isto znam da ako ne riješimo ovaj Sokratov rebus idemo svi zajedno u vražju mater. Svi: i crni, i bijeli, i kosooki, i bogati, i gladni, i nobelovci i nepismeni.

S.H.B. – Srećom, ti si tu da riješiš taj rebus.

S.H.A. – Čuj, prijatelju, mogu pokušati, što me košta?

S.H.B. – Da, da, treba riješiti samo par tričarija kao što su netrpeljivosti između nacija, vjera, rasa te razlike između bogatih i siromašnih i to je to.

S.H.A. – Kažem ti, mogu pokušati.

S.H.B. – Koliko te poznajem, to misliš riješiti bez spominjanja Boga.

S.H.A. – Bog je nekakvo savršeno, sveznajuće i svemoguće biće i ja se u njega ne bih dirao. Koliko mi je poznato, proroci već jako dugo nisu navraćali, a svećenici su ipak samo ljudi. Svećenici se smatraju službenicima sveznajućega bića na Zemlji i kao takvi zauzimaju gard da i oni sve znaju, a tu su vrlo slični jednoj podvrsti ljudi koje nazivamo političarima. **6**

Ali, mi znamo da su i svećenici i političari samo ljudi i da kao takvi mogu biti samo manje ili više glupi, nikako sveznajući.

S.H.B. – Ma, vidi ti stare komunjare, ma koju priču on meni napriča da bi mogao poentirati kako popovi mogu biti samo više ili manje glupi. Ja naivčina, sve on meni Sokrat ovo, Sokrat ono, a Marx vrišti u njemu. Ali, ipak, svaka čast, malo je takvih ostalo.

S.H.A. – Marx je samo jedan od onih koji su pokušali riješiti rebus. Sokrat je ipak moj favorit, možda zbog jednostavnosti.

S.H.B. – Ajde, ajde, ne znamo se mi od jučer.

S.H.A. – Što kažeš na ovu Sokratovu rečenicu?

Atenjanin si iz najvećeg i najslavnijeg po mudrosti i snazi grada, zar se ne stidiš baviti se zgrtanjem što je više moguće novca, isto tako slave i časti dok ti nije stalo do mudrosti i istine: nije li ti stalo da ti duša postane najboljom?

S.H.B. – Moram priznati da me se dojmilo, nisam znao za ovo, zvuči kao Sveto pismo.

S.H.A. – Samo što se Sokrat u povijesti pojavio nešto prije i od Isusa i od Muhameda.

Nije li ta rečenica bit onoga na što se misli kada se kaže pravi kršćanin, pravi musliman. Da čovjek postane više čovjek, bolji, savršeniji, da se približi idealu Boga što je više moguće. Nije li to središnja ideja svih velikih religija? 7

S.H.B. – Koliko ja znam, Sokrat je osuđen na smrt i to zbog nepoštivanja državnih bogova te kvarenja mladeži.

S.H.A. – Znakovita optužba, ni danas u nekim zemljama ne bi mnogo bolje prošao. On ti je meni živi svjetionik mudrosti iz daleke Antike. Za njega se ne zna je li uopće bio pismen, navodno je prezirao zapisivanje jer slabi pamćenje. Ono što znamo o njemu, znamo uglavnom preko njegovog učenika Platona.

Atena je u to doba bila veličine otprilike današnjeg Splita (240.000 stanovnika, od toga 80.000 robova). Javnog transporta, naravno, nije bilo, ali si za sat hodanja mogao prijeći s kraja na kraj Atene. Ljudi su tada živjeli mnogo prisnije

nego li u današnjim gradovima. Trg je zbilja bio trg – mjesto susreta ljudi, a tu je carevao Sokrat.

Ne opisuju ga baš kao ljepotana: niži rastom, trbušast, izbuljenih očiju, bradat, ćelav, išao je bos i ljeti i zimi s uvijek istim, skromnim plaštom preko ramena. Sudjelovao je u nekim atenskim bitkama i izgleda da se pokazao kao dobar vojnik.

Glavna zanimacija u životu bila mu je susretanje sugrađana i razgovaranje s njima. Bez pardona bi prilazio svima mladima, starima, aristokratima, zanatlijama, svećenicima, zemljoradnicima, političarima, vojnicima ... i u razgovoru s njima navodio bi ih da priznaju svoje neznanje, svoje zablude.

S.H.B. – Navodio bi ih da priznaju svoju glupost?

S.H.A. – Tako je, primijetio je da ljudi, npr., ako postanu priznati kao zanatlije, svaki od njih se odmah smatra najmudrijim i u ostalim najvažnijim stvarima. Primijetio je da ta nadutost zasjenjuje onu mudrost koju već posjeduju.

S.H.B. – Nije li i danas sve isto? Čim netko uspije u nečemu, u sportu, u biznisu, muzici, politici, manekenstvu ... odmah pomisli da je popio svu pamet svijeta, u sve se razumije, dijeli savjete o svemu.

S.H.A. – Ma, dovoljno je da se čovjek samo malo pomakne s dna društvene hijerarhije i postane recimo šef skladišta, narednik, predradnik, nadkonobar ... odmah poraste i njegova bahatost. Naravno, što je čovjek manje glup, bit će oprezniji u vezi stvari o kojima malo zna.

S.H.B. – Ovdašnji je uspjeti poduzetnik nedavno za novine izjavio kako u riječi bogat postoji riječ bog. Koji dan poslije na trgovini mu je ispod reklame KERUM osvanuo grafit ubogi.

S.H.A. – Krasan primjer na ovu temu. Meni osobno je tip simpatičan, ali mu to mudrovanje nije trebalo, dobio je što je zaslužio. Uglavnom, Sokrat je godinama lunjao po Ateni i ukazivao

sugrađanima na njihovu glupost. Ljudi su ga voljeli zbog njegove otvorenosti i duhovitosti, ali se, izgleda, zamjerio nekim moćnicima, uglavnom političarima.

S.H.B. – Čuj, rijetki su oni koji mogu mirno podnijeti dokaz da su glupi, pogotovo ako su moćni i bogati, jer oni misle da je to dovoljan dokaz kako nisu glupi. Zaborave da je čovjek nužno glup stvor, umisle da su nešto više. **8**

S.H.A. – I tako moćnici optuže Sokrata zbog nepoštivanja državnih bogova i kvarenja mladeži. Branio se mirno i ponosno, a suđenje je bilo potpuno demokratsko. Porota se sastojala od 500 članova. Nakon Sokratove obrane, 280 porotnika ga je smatralo krivim, a njih 220 je bilo za oslobađajuću presudu.

Tada je dobio završnu riječ i da se pokajao vjerojatno bi ga porota na posljednjem glasovanju oslobodila. Međutim, Sokrat je bio preponosan za takvo nešto, što više u završnom govoru samo je još razdražio porotu tvrdnjom da ne samo što nije kriv, već je zaslužio da besplatno jede u državnoj menzi, a to pravo pripadalo je samo olimpijskim pobjednicima.

S.H.B. – Ha, bio je bahat, htio je mukte žderati na državni trošak u olimpijskoj kantini.

S.H.A. – Točno, bio je bahat, ali ovo je godina 2004. i mi sada pričamo o Sokratu kao o tipu iz naše generacije, a ondašnji najbolji hrvači ili bacači diska potpuno su nam nevažni.

Uglavnom, nakon takve završne riječi 360 porotnika je bilo za smrtnu presudu, a samo njih 140 za njegovo oslobađanje. Tako je skončao po meni najmanje glup homo sapiens svih vremena, demokratska većina bila je za njegovu smrt i on se dostojanstveno pokorio. Nedugo poslije Atenjani su shvatili što su učinili, izopčili su njegove tužitelje, a njemu podizali kipove po trgovima, ali jebi ga, Vahide.

S.H.B. – Kakav sad Vahid?

S.H.A. – Pa ti ne znaš priču o Vahidu?

Učio ti Mujo sina Vahida plivanju te baci Mujo sina u more.

- Nogama, Vahide! Nogama, Vahide!
- Rukama, Vahide! Rukama, Vahide!
- E, jebi ga, Vahide.

S.H.B. – E, jebi ga, nije to jedini slučaj da demokratski osudimo najbolje među nama. Jednostavno strše iz šutljive gomile, provociraju, iritiraju, govore istinu o nama koja nije uvijek ugodna, govore stvari koje većina ne želi čuti, razljute moćnike te završe kako već završe. I Isus je imao demokratsku šansu da ne bude razapet, ali se njegov narod velikom većinom glasova odlučio za Barabu, a Poncije mirno oprao ruke.

S.H.A. – Sve dok nisam pročitao Novi zavjet uvijek sam mislio kako su Rimljani glavni krivci za Isusovu smrt. Kad ono, Rimljani jesu tu bili na vlasti, ali niti su ga uhvatili, niti osudili, već samo pogubili i to na inzistiranje njegovih sunarodnjaka koje su nahuškali židovski svećenici.

S.H.B. – Vidiš li kako lako pogriješiš kada zaključuješ o stvarima o kojima malo znaš.

Isus se pojavio u svom narodu s rečenicom: »JA SAM ISTINA«, a tu su već stoljećima postojali svećenici (pismoznanci, farizeji) koji su smatrali kako jedino oni znaju što je istina. Pojavila se opasna konkurencija koja je počela privlačiti narod na svoju stranu. Isus je ugrožavao njihovu egzistenciju, otimao im je kruh, zbog toga su židovski svećenici tako energično i okrutno postupili.

Branili su svoje zanimanje, razlog svog postojanja.

S.H.A. – Istinu bi mu možda i oprostili, ali to što im je otimao mušterije – nikako

Navrati ti prije neku godinu Isus do mene te kao i svakom dragom gostu koji je prvi put u mom gradu pokažem mu ljepšu stranu Splita. Odveo sam ga na Vidilicu, Sustipan i naravno na Zvonik sv. Duje.

S.H.B. – Čekaj, čekaj, čekaj, kažeš da si odveo Isusa na Svetog Duju?

S.H.A. – Ma, mislim, onako figurativno.

S.H.B. – Da, da, da, onako figurativno, mogu ti reći da si baš krasno puk'o. U Bosni bi rekli – prehladio se.

S.H.A. – Tumačim ti ja Isusu kako je ova katedrala nekadašnji mauzolej zadnjega rimskog cara koji je progonio kršćane. Katedrala postaje u VII. st. Zvonik je podignut u XII. st., a renoviran početkom XX. st. Tako se savršeno uklopio u okolinu Palače i grada da ja ljepšeg zvonika nisam vidio ni u živo, ni na slikama, a možda sam ipak subjektivan?

Dugo godina tu je bio župnik don Ivan Cvitanović. Čovjek širokog znanja i izuzetnog duha, uvijek dobre volje, od njega se zbilja imalo što naučiti.

Ne sreće se često na Zemlji čovjek koji nauči njemački da bi mogao čitati Rilkea u originalu. Ovaj današnji župnik je predvidljiv i dosadan kao državne novine, još kad se sjetim pokojnog don Ivana dođe mi muka.

S.H.B. – Oprosti što te prekidam, ali da nisi slučajno, onako usput, dok ste se penjali na zvonik, primijetio po kutevima skupine bijelih miševa? Možda nisi išao za tim?

S.H.A. – Hvala na brizi, ali bih te zamolio da ne bacaš svoje bijele miševe na mene.

Bio je sunčan dan, sa zvonika puca pogled na luku, more, otoke, Marjan. Pokažem Isusu veliku zgradu u skelama i objasnim mu da je to Biskupova palača. Poslije II. svjetskog rata komunisti su je nacionalizirali te u nju uselili gradsku biblioteku, Medicinski fakultet i Likovnu akademiju, a Biskupiji su dali drugu, manju zgradu.

Mlada demokracija je devedesetih godina vratila Crkvi palaču tako da su te ustanove morale iseliti, ali je Crkva zadržala manju zgradu.

Palača već godinama zjapi prazna, a kad se napokon renovira u njoj će stolovati nadbiskup splitsko-dalmatinski.

Čovjek koji je vojne policajce optužene za ubijanje i mučenje civila u vojnom zatvoru Lora usporedio s tobom, Isuse. Rekao je da su oni isto, kao i ti, nevino optuženi.

Nazivaju ih hrvatskim vitezovima, iako svi znamo da nije baš viteški maltretirati ljude u debeloj pozadini. Oslobođeni su optužbe na mučnom suđenju, iako svi iz ovoga grada znamo da je u Lori bilo svega. Kao što znamo da u američkoj vojnoj bazi Guantanamo, gdje dovode zarobljene Talibane (uglavnom nepismene afganistanske seljake), ima svega. Međutim, znamo da američki vojni policajci nikada neće izići pred sud. Tako da ih ni američki nadbiskupi neće uspoređivati s tobom, o Isuse.

Ono dolje je splitska Riva, najljepši dio ovoga grada. Nikada nisam vidio toliko ljudi na Rivi, možda ih je zbilja sto tisuća, biskupi su u prvim redovima, ima mnogo svećenika i časnih sestara, oni su s narodom. Ovo je skup potpore hrvatskom generalu Mirku Norcu. Optužen je da je kriv za smrt pedeset srpskih civila u Gospiću 91. godine, a dokazano mu je vlastoručno ubojstvo jedne žene. Ova masa naroda traži da se on pusti iz zatvora. Da se mene pita, ja bih ga pustio, bio je rat, imao je tek dvadeset i dvije godine, samo da je čuti riječ pokajanja, žaljenja.

Isuse, na čitavoj ovoj Rivi danas nema ni zrna kajanja, još za sebe vole reći da su im srca čista od mržnje. Je li nužno kajanje? A oprost? A pravda? A istina? I kamo dalje, rođače?

Odgovore, naravno, nisam dobio, mislim da mu je lice bilo ozbiljno.

S.H.B. – Ti otiđeš daleko, izgubiš se, a ja ne mogu i ne želim te pratiti. Samo znam: da ti ljudi nisu uzeli oružje '91. godine, Srbi bi nas pregazili. Vrlo dobro znam iz osobnog iskustva da rat nije partija kriketa.

Ako i postoje pravedni ratovi, ne postoje pravedne vojske.

S.H.A. – Prijatelju, potpuno se slažem s tobom. Rat je rat. Pokajati se značilo bi priznati svoju grešku, svoju glupost, značilo bi, valjda, početak ozdravljenja.

S.H.B. – A što je s pokajanjem druge strane?

S.H.A. – Srbi su još bolesniji od nas i Albanci su bolesni, i Grci, i Austrijanci i čitava Evropa, čitav svijet je bolestan. Samo što je ta bolest na Balkanu izbila na površinu, dok je u miru ta bolest prikrivena.

S.H.B. – Onda, što predlažeš, doktore?

S.H.A. – U Haagu je podignuta poljska bolnica za balkansku zarazu (međunarodni sud za ratne zločine na prostoru bivše Jugoslavije).

Prvi put u povijesti civilizacije sudi se svim stranama u ratnom sukobu. Sudi se hijerarhijskom sustavu zapovijedanja, od direktnog počinitelja zločina pa sve do predsjednika države.

Najviše je optuženih Srba, zatim Hrvata, a ima nešto i Bošnjaka.

Mislim da pokušavaju biti objektivni.

S.H.B. – Objektivnost je Božja osobina. **9**

S.H.A. – Slažem se, ali iz čisto praktičnih razloga uloga suca na zemlji se prepušta homo sapiensu, npr. u nogometu.

Suđenje u Haagu je velik presedan koji za sobom povlači velike implikacije.

Po kriteriju Haškog suda velika većina brončanih konjanika i bista po središnjim trgovima svih evropskih glavnih gradova nisu ništa drugo negoli ratni zločinci.

Čitava gomila vitezova, kraljeva, careva, konkvistadora, vojvoda, pobjednika, maršala, knezova, nacionalnih veličina, heroja, osvajača, generala, admirala ... koji nas mrko gledaju iz povijesnih udžbenika, i koji su najveća imena i ponos svo-

jih nacija, danas bi po kriterijima Haaškog suda završili na dugogodišnjoj robiji. **10**

Pjesnici, znanstvenici, istraživači, književnici mnogo su rjeđe izrađivani u bronci i kamenu te uglavnom zauzimaju sporedne ulice i trgove.

S.H.B. – Ti bi ništa manje nego mijenjao razglednice evropskih gradova i okretao naglavce povijesne čitanke.

S.H.A. – Ne bih ja ništa, nego samo konstatiram logične posljedice suđenja u Haagu. Druga velika implikacija je da bi se današnji američki predsjednik i britanski premijer trebali pridružiti Miloševiću. U protivnom, međunarodni sud nema nikakvog smisla i samo je skupa, nepotrebna predstava.

S.H.B. – Ja mislim da ta suđenja u Hagu ne zanimaju nikog osim nas. Međunarodni zakon bi trebao biti isti za velike i za male nacije, međutim nije i što se tu može.

S.H.A. – Ako nismo svi isti pred međunarodnim zakonom, već se on primjenjuje selektivno, zakon prestaje biti izraz pravde te postaje sredstvo nasilja.

S.H.B. – E, sad već postaješ dosadan. Cmizdriš bez veze. Dobro jutro! Svijet u kojem živimo nije pravedan.

Veliki jedu male. Rusi trijebe Čečene, Amerima ne pada na pamet da se ispričaju Vijetnamcima što su ih pobili dva milijuna. Kakvo kakanje, kakvo priznanje gluposti.

Zakon jačeg je jedini zakon u prirodi, tako je i među ljudima, među poduzećima, među državama.

S.H.A. – Jasno, znam da ima neka bitna pouka koja se može izvući iz ovoga balkanskog klanja koje je nedavno završilo, pouka za sve, za XXI. stoljeće, i zato se stalno vraćam na taj prokleti rat.

Čini mi se da smo mi prošli ono što druge tek čeka. Ameri danas vrište kako su ugroženi svuda po svijetu Sjećaš li se kako su krajem osamdesetih beogradski mediji godinama

pumpali priču o srpskoj ugroženosti dok nisu stvar prepumpali do eksplozije.

Sve smo mi to već vidjeli – déjà vu.

Što se tiče zakona jačeg, '95. godine, kada smo postali vojno nadmoćni, za 5 dana smo oslobodili gotovo 1/4 države. Svi znamo, iako će malo tko to otvoreno priznati, da su nakon oslobođenja krajine pljačka i palež trajali još par mjeseci, još su pobijeni i neki civili, uglavnom starci. **II**

S.H.B. – Učinili smo isto što i oni nama '91. – osveta. Saveznici su pri kraju II. sv. rata bespotrebno pobili gomilu Nijemaca i Japanaca, pa nikome nije palo na pamet ispričati se zbog toga, a kamoli još da netko sudski odgovara.

S.H.A. – Kad smo postali nadmoćni ponašali smo se jednako grozno kao i oni. I po čemu se onda toliko bitno razlikujemo od Srba?

Ode u nepovrat mit o srpskom junaštvu i o hrvatskoj kulturi.

S.H.B. – Nikada neću priznati da smo isti kao i Srbi.

Oni su glavni krivci za ovaj rat, oni su napali nas, a ne mi njih, rat se vodio u Hrvatskoj, a ne u Srbiji, o tome više ne želim pričati i gotovo.

Što misliš koliko bi Srba izjavilo da nisu njišta bolji od Albanaca, od Muslimana, od nas?

S.H.A. – Srpska narcisoidnost je njihova stvar i ne bih sad o tome. Dopusti samo da ti predočim dva primjera. Prošao sam sve gradove po Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini koji su doživjeli ratna razaranja, ali se ništa ne može usporediti s Vukovom. Tamo gdje su nekada bili blokovi zgrada i kuća sada je šuma, neumitna priroda je učinila svoje. Stabla i šikara su prekrili ruševine, ostaci zidova kuća u kojim su do '91. godine živjeli ljudi izgledaju kao da potiču iz srednjega vijeka.

Za 83 dana bijesa i nemoći treća po snazi evropska vojna sila razorila je taj grad kao Kartagu, grad koji su nazivali srpski Vukovar.

S.H.B. – Nazivali su oni i Sarajevo srpskim, svašta su oni nazivali srpskim.

S.H.A. – Slažeš li se sa mnom da Vukovar nije srpski, već grad u Republici Hrvatskoj koji je po popisu iz `91. godine imao 84.189 stanovnika (općina) od toga:

43,8% Hrvata

37,4% Srba

18,8% Jugoslavena, Mađara i ostalih?

S.H.B. – Potpuno.

S.H.A. – Smatraš li da su svi oni na TV–u, radiju, novinama, koji su nazivali Vukovar srpskim, isto tako odgovorni za zločin koji je tamo počinjen?

S.H.B. – Tako mi Zeusa, da.

S.H.A. – Slažeš li se s mnom da su svi oni građani Srbije koji su to šutljivo promatrali i nisu se bunili protiv te retorike također suučesnici tog zločina?

S.H.B. – Mislim da si skroz u pravu.

S.H.A. – Baš mi je drago da se potpuno slažemo. Uzmimo sada Mostar, jedini grad u unutrašnjosti koji su prije rata turisti posjećivali u masovnom broju, i imali su što vidjeti. Po meni je od svih gradova u BiH taj grad najviše unakažen. Sarajevo je bilo u okruženju Srba četiri godine, ali su najviše stradali rubni dijelovi grada, dok je stari muslimanski dio prošao gotovo neoštećen. U Mostaru je taj stari muslimanski centar zajedno s čuvenim mostom potpuno uništen, a razorili smo ga mi Hrvati.

Sjećaš li se vremena kada se u hrvatskim medijima koristila sintagma – hrvatski Mostar?

S.H.B. – Sjećam se dobro, to je bilo negdje `93. godine.

S.H.A. – Slažeš li se s mnom da Mostar nije hrvatski, već grad u Republici BiH koji je po popisu iz `91. godine imao 126.067 stanovnika (općina) od toga:

33,8% Hrvata

34,8% Muslimana

19,0% Srba

12,4% Jugoslavena i ostalih?

S.H.B. – Da.

S.H.A. – Smatraš li da su svi oni koji su ga u medijima nazivali hrvatski Mostar također odgovorni za uništenje toga grada?

S.H.B. – Tako mi Alaha, da.

S.H.A. – Smatraš li da smo svi mi građani Hrvatske koji smo to šutljivo promatrali, živjeli svoje životiće, i ni prstom nismo mrdnuli protiv te medijske retorike suučesnici tog zločina?

S.H.B. – Mislim da jesmo.

S.H.A. – Ne čini li ti se na ova dva primjera kako postoji sličnost između Srba i Hrvata?

S.H.B. – Gade, postavio si stvari tako da to ne mogu poreći.

S.H.A. – Pričao mi je Nijemac koji je `93. godine bio vozač Međunarodnoga crvenog križa da ga je u Bosni najviše potresla situacija kada se u Međugorju molilo za mir, a istovremeno su par kilometara dalje katolički topovi mlatili po muslimanskom dijelu Mostara. Nerazmjernost u naoružanju bio je ogroman, tako da u istočnom dijelu Mostara nisi mogao naći niti jedno prozorsko staklo u komadu, dok su dvije ulice dalje u zapadnom Mostaru radile trgovine, kafići, vozili se skupi automobili.

S.H.B. – Opet ti po Crkvi.

S.H.A. – Za boga miloga, koga su to molili za mir? Jesu li molili Praljka, Bobana, Šuška, Tuđmana i njihovu bolesnu ambiciju da Hrvati imaju jedan veliki grad u BiH samo za sebe, zar su oni bogovi?

S.H.B. – Tvrdim da se ne može uspoređivati zlo koje su napravili Srbi s onim što smo mi napravili.

S.H.A. – Tu si potpuno u pravu. Bio sam u Tuzli '95. godine kad je 8 tisuća žena došlo iz Srebrenice. Osam tisuća žena sludenih od boli, znali su da više nikada neće vidjeti svoje sinove, muževe, braću, djedove. Srbi su pobili sve muškarce od 12 godina starosti pa nadalje.

Znaš da sam čitavu zadnju godinu rata proveo po BiH kao prevoditelj Međunarodnoga crvenog križa. Sretao bih ljude razne, upoznao ih, pričao s njima. Moj dojam je da su Hercegovci viši rastom, koščatiji kao i kamenjar oko njih, a jezik im je nekako tvrđi, ali kod svih - i kod Hrvata, i kod Muslimana i kod Srba iz Hercegovine.

Dok su Bosanci nekako niži, kao i njihova brda. Naglasak im je drukčiji nego kod Hercegovaca, ali nema šanse da možeš razaznati Bosanca Srbina, Bosanca Muslimana i Bosanca Hrvata po govoru.

Često su im i imena izmiješana, jedino bitno po čemu se razlikuju jest vjera.

Što onda možeš zaključiti nego da je to sve jedna raja, da se tu radi, ako ne o istim, onda o jako srodnim plemenima koja su igrom povijesnih okolnosti primila različite vjere.

S.H.B. – Koliko ja znam, austrougarski popis stanovništva Bosne i Hercegovine nije koristio rubriku nacionalnosti, već je popisivao katolike, muslimane, pravoslavce, Židove, između ostaloga i zbog toga što je onda bilo nepojmljivo da neko bude ateist.

S.H.A. – U Bosni nakon završetka rata prvo što se obnovilo nisu bile tvornice i škole nego džamije i crkve (čitaonice za samo je-

dnu knjigu). Danas sa svojim novim fasadama i bakrenim krovovima izgledaju kao jedini pobjednici toga prljavog rata. Oni to i jesu, jednostavno bodu oči u okruženju ruševina, bijede, nereda i korupcije.

Imam ti još jednu životnu priču iz Bosne.

S.H.B. – Nemoj više, svega ti, teško je to gradivo.

S.H.A. – Još samo ovu. Godina je 1992., proljeće, bio sam hrvatski vojnik negdje u istočnoj Hercegovini, tukli smo se protiv Srba, a u mojojoj satniji bilo je desetak dobrovoljaca muslimana iz Bosne koje je rat zatekao na radu u Splitu. Išlo se u oslobađanje Dubrovnika, a da bi se došlo do Dubrovnika moralo se malo ući u BiH. Da skratim. Vraćali smo se s jednoga prokletog brda. Bilo nas je tamo dvanaestorica, Denis je poginuo, petorica su ranjena, od toga dvojica dva puta u razmaku od nekoliko sati. Nosili smo zadnjega najtežeg ranjenika, njega su odvezla ambulatna kola, mi ostali smo ušli u naš kombi, a za volanom ludak star 19 godina, cesta makadamska, otvorena prema četnicima, i on zna da mora dati gasa, a njemu drago, vidiš da uživa, s jedne strane ceste brdo, s druge provalija, a prijeko četnici. Preživjeli smo i tu vožnju, stigli u selo, sred sela crkva, na crkvenom krovu rupa od avionske rakete, ispred crkve pop, polijegalo nas nekoliko ispred crkve. Ja sam ulivao u sebe nekakav sok, nisam se napio skoro dva dana, nikako se napiti, žeđ me morila i idući dan. A popa ti uhvatila inspiracija, tumači ti on nama kako je to bilo nekada, kako su nekada u tom polju živjeli samo Hrvati, onda su nekih godina neki promijenili vjeru radi nekakvog poreza i postali Srbi, ja ga gledam i pijem nešto, a on priča li ga priča, i kako su Šešelji iz tog kraja i da su većinom Hrvati i kako su neki od njih, nekih godina, ne tako davno, prešli na pravoslavlje te kako i čuveni Vojislav potječe od tih.

S.H.B. – Naravno, Vojislav u to vrijeme nije bio u rodnom kraju.

S.H.A. – Ma, pusti sad tog idiota. I tako pop priča li ga priča, na licu mu blista izraz zadovoljstva i ponosa, jer došlo je njegovo vri-

jeme, mi smo njegova vojska. (Četnici su bili u selu više od pola godine.) Koliko se sjećam, crkva je bila samo raketirana, dok je župni ured bio potpuno opljačkan i uništen. Pop je još dugo držao govor, a ja nisam imao snage riječi da mu rečem. Iritirala me je njegova razdraganost. Preumoran i žedan ležao sam na travi i nisam imao snage da mu kažem: »Je l' hoćeš reći da su nas Hrvati ovako sjebali?« »Je l' hoćeš reći da sam se zbog Hrvata opraštao od života pola dana?« »Je l' to hoćeš reći?« Nisam imao snage da mu kažem: »Šuti, pope, jedan momak je ostao na brdu«, »Šuti, pope, bio je gadan dan«, »Pusti sad politiku«, »Nije vrijeme«, »Nije mjesto«, »Šuti, pope tako ti Boga.« Nisam imao snage riječ da mu kažem.

S.H.B. – Da ... Vidim da si pošteno odradio Bosnu.

S.H.A. – Nisam htio, a ispalo mi tako u životu, nikada se ja u toj zemlji nisam osjećao strancem. Još kada bi čuli da sam iz Splita, dobio bih nekakav plus i kod Muslimana i kod Srba. Čudno je to.

Uglavnom da pri kraju '95. godine Clinton nije isukao mač i rekao »Dosta«, možda bismo se još naganjali po bosanskim gudurama.

S.H.B. – Misliš da su Amerikanci svojom silom okončali rat?

S.H.A. – Držim da su na ovim prostorima odigrali vrlo pozitivnu ulogu.

S.H.B. – Smatraš li da je Slobodan Milošević glavni krivac za balkanske ratove?

S.H.A. – Nesumnjivo, iako ne jedini, ali sigurno najveći krivac.

S.H.B. – A nije li malo čudno za jednog komunističkog vođu da je studirao na Harwardu?

S.H.A. – Znam na što ciljaš, CIA, urote, tajni agenti i tako to. Svjestan sam da postoje na tisuće birokrata koji su dobro plaćeni da se bave takvim glupostima. Ne bih ih podejnjivao, ali ne bih ni ulazio u njihov podzemni svijet urota. To mi nekako izgleda kao prebacivanje svoje krivice na druge.

Mnogo mi je bliža tvrdnja da ne postoji nešto takvo kao što je neizbježan rat; ako do rata dođe, to je zato što je zatajila ljudska mudrost.

S.H.B. – Vjerojatno misliš na poznatu šutnju intelektualaca, književnika, akademika, mudrovana, koji su u ogromnoj većini pred rat podvili rep i počeli lizati stražnjice novim moćnicima.

S.H.A. – Svaki put kada čujem riječ intelektualac momentalno me uhvati neka muka u želucu, a ako me netko slučajno tako oslovi, trznem se kao da mi je opsovao majku.

S.H.B. – Je l' ti to meni intelektualac?! Majku ti ...

S.H.A. – Tako nekako, a sada ću ti objasniti i zbog čega.

Još od predratnih vremena kada bih čuo riječ intelektualac prva asocijacija bi mi bio Slaven Letica, inače mi smo i nekakav daljnji rod.

S.H.B. – Ista pogana krv.

S.H.A. – Naravno, u ono je doba gospodin Slaven bio član Saveza komunista, profesor na fakultetu, imao kolumne u tjednicima, bio često na televiziji, pisao knjige, bio pozivan na tribine, okrugle stolove, kao komunist imao liberalne poglede, zastupao građanske opcije – jednom riječju pravi intelektualac. Prije negoli je postao intelektualac bio je član grupe koja je opljačkala slike iz stare crkve u Podgori. Narodna milicija ih je pohapsila i uspjela vratiti većinu slika, ali su neke ipak prodane, navodno u Italiju. Danas kada uđem u tu crkvu i vidim prazne okvire slika križnog puta, ne mogu a da se ne sjetim našega uvaženog saborskog zastupnika.

S.H.B. – Dobro, molim te, što ti imaš raditi u crkvi?

S.H.A. – Pa, navratim ponekad, znaš ono, vjenčanja i tako to. Pljačka crkve je gadna stvar, ali mu to ne zamjeram toliko, svedimo to pod objest mladosti–ludosti. Ono što mu ne mogu nikako oprostiti je 250.000 mrtvih, stotine tisuća invalida, milijuni raseljenih.

On je u bivšoj državi imao pristup svim medijima, mogao je pokušati nešto da se ta tragedija spriječi ili bar da se umanjí.

Bio je u situaciji da nešto pokuša, a nije učinio apsolutno ništa. Samo je gledao da se što bolje uhljebi u novonastalim okolnostima i odmah se našao u prvoj garnituri savjetnika predsjednika Tuđmana.

S.H.B. – Očekuješ od buhe da bude lav. Po tebi je trebalo da juriša na oblake, da sprječava ono što se izbjeći nije moglo.

S.H.A. – Da ti ponovim – do rata dolazi zato što je zatajila ljudska mudrost, a ljudi koji imaju muda sebe nazivati intelektualcima tj. mudrima, moraju imati muda da podnesu i odgovornost za ono što se oko njih događa.

Misliš li da njega peče savjest zbog zla što se dogodilo?

S.H.B. – Kakva, zaboga, savjest, u Srbiji imaš čitave akademije nauka takvih.

S.H.A. – Tu se potpuno slažemo, prijatelju. Jebem li im majku svijema!

Uglavnom naš dr. Letica se na vrijeme odmakao od predsjednika Tuđmana kada je ovome počela padati popularnost. Njegova njuška je uvijek vlažna te registrira i najmanju promjenu pravca vjetra. I danas izdaje knjige, često ga zovu na razne mudre tribine, bio je kandidat za predsjednika i uopće nije loše prošao, predsjednik Teniskog saveza, saborski zastupnik i opet je predsjednički kandidat.

S.H.B. – Inteligencija je sposobnost snalaženja u novim situacijama, a kao što vidimo, drug Slaven se savršeno snalazi u svim situacijama, po toj definiciji on je izuzetno inteligentan.

S.H.A. – Sigurno je manje glup od onih koji izlaze glasovati za njega. Samo, gdje je tu karakter, čovjek?

S.H.B. – Kakav, zaboga, karakter, čast? Ne muče njih takve dileme, on je samo ogledni primjer balkanskog političara.

S.H.A. – Dovoljno smo stari da pamtimo kako je bilo u komunizmu, a evo saznali smo i kako je u demokraciji. Onda nam se gadila jedna stranka, a danas nam se gadi njih deset.

S.H.B. – Ljudi bez muda i časti
cijelo vrijeme se mlate
oko komada vlasti

S.H.A. – Svake četiri godine imamo pravo biranja onih koji nam se manje gade. Svi su gadljivi, to su valjda napokon shvatili i najgluplji. **12**

S.H.B. – Vidim da ti se ne sviđa parlamentarna demokracija, možda ti je bila bolja diktatura proletarijata?

S.H.A. – Kažem ti da mi se onda gadila jedna stranka, a sada mi se gadi njih deset. Od političara u strankama jedino mi se više gadi njihova mladež. Mladunci koji žele što prije postati starci.

S.H.B. – Parlamentarna demokracija kakvu danas poznajemo nije savršena, ali za sada ništa bolje nije izmišljeno.

S.H.A. – Demokracija je izum stare Atene, u prijevodu znači vladavina naroda. Naravno, robovi nisu imali pravo glasa. Tek s Francuskom revolucijom svi građani dobivaju pravo glasa, s tim da je prošlo još stotinjak godina dok i žene nisu dobile pravo glasa.

S.H.B. – Kako se razvijala civilizacija, razvijala se i demokracija.

S.H.A. – Hm, recimo da je bilo tako. Držim da je današnja parlamentarna demokracija potpuno zastarjela.

Demokracija se svodi na to da svake četiri godine ubacujemo nekakve papire u nekakve kutije.

Tako izabiremo naše predstavnike (političare) koji će vladati u naše ime nad nama. Iduće četiri godine nas nitko ništa ne pita.

Ne izgleda li ti primitivno da u vremenu kompjutera, mobite-
la, interneta, satelita ... mi i dalje ubacujemo papire u neka-
kve kutije?

S.H.B. – Mislim da je to dobro postavljeno pitanje.

S.H.A. – Prvi put u povijesti civilizacije tehnologija je dostigla točku
na kojoj je demokracija, tj. vladavina naroda, zbilja moguća.

Narod više ne treba svoje predstavnike (političare) koji će
odlučivati u njihovo ime.

Svaki punoljetni građanin bi mogao dobiti nekakav mobitel
ili nekakvu karticu preko koje bi mogao o svim bitnim pita-
njima odlučivati izravno, a ne preko svog posrednika (politi-
čara).

S.H.B. – Ne znam koliko je to izvodivo, evo u našem Saboru pokuša-
vaju uvesti elektronsko glasovanje i već ga godinu dana nisu
uspjeli instalirati.

S.H.A. – To je samo još jedan dokaz njihove nesposobnosti. Kako
milijuni građana koriste bankomate svaki dan i kako im se
precizno izračunavaju zatezne kamate?

S.H.B. – Majku li im zateznu, lopovsku, lihvarsku, sav su novac poku-
pili.

S.H.A. – A što si mislio, da su došli ovamo dijeliti novac?

Tehnologija se već uveliko koristi za kontrolu građana.
Uskoro će nam ugraditi čipove na čelo, nalijepiti bar kodove
na stražnjice, samo da bi nas bolje kontrolirali. Nitko ne spo-
minje upotrebu moderne tehnologije u službi demokracije, mi
i dalje ubacujemo presavijene papire u nekakve kutijetine kao
i prije 200 godina.

Kažem ti, prema tome koliko će se tehnologija koristiti za
kontrolu ljudi, a koliko za demokraciju, može se procijeniti
kuda ide Zapad.

Nažalost, kako stvari za sada stoje, svijet ide prema najcrnijim
Orwellovim slutnjama.

S.H.B. – Moram priznati da mi se sviđa ova ideja s demokratskim mobitelima, samo što bi netko lako mogao manipulirati rezultatima.

S.H.A. – Sve su to sitna tehnička pitanja. Istinska demokracija je prvi put tehnički lako i jeftino izvediva, samo što to nitko ne želi objasniti. Političari u tom slučaju postaju suvišni, narod više ne treba posrednike te zanimanje političara napokon odlazi na smetište povijesti. Kad smo se već riješili političara, nismo više daleko od toga da i vojskovođe postanu goničima magaraca.

S.H.B. – Pomalo, pomalo, ti se brzo zaneseš. Postoje ljudi koji drže stvarnu moć u svojim rukama, mnogi od njih su u sjeni i njima ne bi odgovarala takva demokratizacija demokracije. Osim toga, takav način vlasti mi nekako vodi k anarhiji.

S.H.A. – Osim Atene, koja je patentirala demokraciju, na Balkanu je postojao još jedan grad–država koji je prakticirao zanimljivu verziju demokracije, a to je naša Dubrovačka Republika.

Dubrovnik je bio srednjovjekovna republika. Vlast su, što je bilo normalno za ono doba, držali plemići, vlastela. Oni su između sebe birali kneza Republike, ali najbitnije je što je taj knez imao mandat od samo mjesec dana.

Tako reći, tek bi ušao u knežev dvor, posložio papire po radnom stolu, a već bi na red došao drugi knez. Svako malo bi se mijenjali kneževi i nekome bi se sa strane možda to činilo kao bezvlašće, anarhija, ali je Republika pod zastavom libertasa cvjetala stoljećima kao i gospodarstvo, znanost i umjetnost.

S.H.B. – Stari Dubrovčani dobro su znali kakva opasna droga je moć te nisu dopuštali nikome da se navuče na vlast predugo.

Po dubrovačkom sistemu nikada se ne bi pojavili ni Hitler, ni Milošević, ni Sadam, a boga mi ni Tito, ni Bush.

S.H.A. – Kakve li povijesne ironije, Republiku je pokorio i ukinuo Napoleon, izdanak Francuske revolucije koja je svijetu do-

nijela demokraciju kakvu uglavnom i danas imamo, u kojoj nema povlaštenih staleža (plemići, svećenstvo).

Hollywood je prema Tolkienovu romanu napravio filmsku trilogiju »Gospodari prstenova.« Prsten simbolizira moć (vlast). Svi žarko žele prsten, ali kada dođu u njegov posjed odmah se izobliče. Jedini koji mogu nositi prsten, a da ostanu normalni, su nevina djeca.

Na kraju bace prsten u grotlo vulkana, odakle je i potekao.

S.H.B. – Tolkien je to genijalno prikazao, osobno sam poznavao neke drage i simpatične ljude koji su se dolaskom do moći, popevši se na nekakvu vlast, izobličili do neprepoznavanja, to više nisu bili isti ljudi.

S.H.A. – Zaborave da su samo ljudi, dakle nužno glupani, umisle da su nešto više.

Možda je Tolkien vraćanjem prstena tamo gdje je nastao, **13** mislio na povratak moći narodu, što bi rekao drug Lennon »Power to the people.«

Velim ti, civilizacija je došla do točke da je istinska demokracija moguća. Već i u najsiromašnijim i najmnogoljudnijim zemljama svijeta većina ljudi posjeduje mobitele, i Indijci i Kinezi.

S.H.B. – Cijene tih aparata tolike su da su dostupne većini ljudi na planetu, cijene impulsa već su nešto drugo.

S.H.A. – Nije potrebno biti nekakav poznavatelj ekonomije da bi se zaključilo kako se cijena impulsa sastoji od troškova državne koncesije, od golemih troškova marketinga i masnog profita koji uglavnom odlazi u zemlje koje su ionako bogate. Naravno, u cijenu koštanja impulsa ukalkulirano je i mito koje primaju lokalni političari od operatera (mahom multinacionalne tvrtke).

Sve to plaća krajnji potrošač, dok je stvarna cijena koštanja impulsa toliko mala da bi slobodno mogla biti besplatna za svih.

S.H.B. – Druže Lenjine, ako sam dobro shvatio, mijenja se plan, ovaj put ne napadamo Zimski dvorac, već prvo upadamo u poštu.

S.H.A. – Druže Trocki, ovaj put ćemo pametnije, nećemo mi nigdje upasti, ni pošte obijati, ni dvorce osvajati, ni izloge razbijati.

Nekakvu demokraciju su nam generacije prošle u amanet ostavile i potpuno demokratski je još više demokracije tražiti.

Kaže se da živimo u demokraciji, a radni ljudi većinu životnog vremena provedu u nekakvim firmama u kojima nema ni d od demokracije.

Tu vladaju vlasnici, direktori, upravni odbori ... potpuno diktatorski, a pojedine od tih kompanija moćnije su i od nekih država.

Gdje je tu demokracija?

S.H.B. – Uvijek sam držao da si komunjara, ali ti si izgleda nešto još gore, ti si anarhist.

S.H.A. – Ako anarhija znači totalnu demokraciju, onda sam anarhist.

S.H.B. – Hijerarhija je nužna, u društvu mora postojati red.

Ne može svatko biti kapetan broda, pogotovo u oluji. Kapetan je čovjek koji ima znanje i iskustvo, njegova je prva i zadnja, tu demokracije nema.

Kapetan ima potpunu vlast i odgovornost i držim da je to u redu.

S.H.A. – Uzeo si dobar primjer. Pomorsko zvanje ima svoja stroga pravila. Mislim da je to poprilično pravedno postavljeno. Svaki kapetan kada se prvi put ukrao na brod bio je nitko i ništa.

Barem godinu dana bio je na samom dnu hijerarhije, ispod mornara, kormilara, mazača. Tek se s mnogim godinama navigacije i položenih ispita uspinjao preko trećega, drugog, prvog časnika palube do časti kapetana, ne preskačući niti jednu stepenicu u brodskoj hijerarhiji.

Na žalost, na kopnu ne vrijede tako stroga pravila. Prije rata smo svi bili otprilike jednako bogati ili, ako hoćeš, jednako siromašni. Komunistička elita koja je vladala ipak nije toliko drastično materijalno odskakala od većine naroda.

Onda je došla demokracija, odmah potom rat, a istovremeno i privatizacija. Iz rata smo izašli s novom elitom koja se dijelom sastoji od bivše komunističke elite, a dijelom od novih prvaka privatizacije, kriminala i novih stranaka.

S.H.B. – Bila su takva vremena, tko je bio spretniji, sposobniji, brži, lukaviji taj se i obogatio. Danas su klasne razlike mnogo drastičnije.

S.H.A. – Rekao si sposobniji, spretniji, i tu si u pravu. Nova elita školuje djecu u skupim privatnim školama. U Zagrebu postoje privatne srednje škole u kojima momci jednom tjedno dolaze u odijelima, a cure odjevene kao poslovne žene. Djeca naše elite uče se biti naši gospodari, oni nikada neće biti nitko i ništa na brodu, oni preskaču stepenice hijerarhije i postaju kapetani bez da znaju što je to muka mornara i godine navigacije. Zato su to loši kapetani i nemaju autoritet među posadom. Fromm je razlikovao racionalni i iracionalni autoritet. Čin, titula, uniforma, zvanje, mjesto u društvenoj hijerarhiji vanjski su znakovi iracionalnog autoriteta. Racionalni autoritet je onaj autoritet koji cijeniš i poštuješ zbog njegovih ljudskih osobina, znanja, iskustva ... Postoji mogućnost, iako je sustav tako posložen da se to rijeko događa, da se poklope iracionalni i racionalni autoritet.

S.H.B. – Cijeniš samo onog zapovjednika koji ispred tebe ulazi u minsko polje.

S.H.A. – Upravo tako, krasan primjer.

S.H.B. – Društvo se uvijek dijelilo na elitu i masu, karte su podijeljene, sad je stvar gotova.

S.H.A. – Ali, mi smo imali tu sreću ili nesreću da vidimo svojim očima u kakvim brutalnim okolnostima elita nastaje. Smatraš li

da je pravedno što su neki iz rata izašli bogati, dok je većina naroda osiromašila?

S.H.B. – Naravno da nije pravedno, ali tražili smo kapitalizam i dobili smo ga sa svim njegovim dobrim i lošim stranama.

S.H.A. – Krivo! Tražili smo demokraciju, a demokracija je vladavina većine i ako većina odluči da se firme vrate radnicima, elita bi se trebala pokoriti većini.

S.H.B. – Krivo! Zapadna demokracija ima jednu svetinju, a to nisu ni Crkva, ni Isus, ni Majka Božja, ni Muhamed, ni Buddha. Ta svetinja se zove privatno vlasništvo. Koliko god bio nepravedan i kriminalan način kako se do njega došlo, ono je svetinja u koju se ne smije dirati. Gotovo svaki župnik će ti reći to isto.

S.H.A. – Je, u pravu si. Svetinja privatnog vlasništva ne smije se dirati makar iza tog zahtjeva stajala demokratska većina. To bi u svakom slučaju bilo nasilje, a to nije pravi način. Ipak ima još jedan način – uvjeravanje. Znaš ono kada je Isusu došao bogataš i pitao ga što još treba učiniti da baštini život vječni pošto je još od mladosti poštovao sve Božje zapovijedi. A Isus mu odgovori: »Sve što imaš prodaj i razdijeli sirotinji pa ćeš imati blago na nebu.«

S.H.B. – Vidi ga što je lud. Bogataš, naravno, nije poslušao Isusa. Isus je onda zaključio kako je teško moćnicima ući u kraljevstvo Božje te da je lakše proći deva kroz iglene uši nego bogatašu ući u kraljevstvo Božje. Dakle, ako Isus nije uspio uvjeriti bogataša da razdijeli bogatstvo narodu, onda zbilja ne vidim načina da ikome drugom to pođe za rukom.

S.H.A. – Znači, naši tajkuni nemaju šanse da uđu u kraljevstvo nebesko?

S.H.B. – Ali je zato njihovo carstvo zemaljsko.

S.H.A. – Pa, ne bih se baš složio s tobom. Čovjek može biti bogat iskustvom, znanjem, dobrom voljom, vremenom ...

S.H.B. – Opa, momče, pa ti govoriš o duhovnom bogatstvu.

S.H.A. – Ne znam kako bih to nazvao, ali čini mi se da postoji neka elita u koju je mnogo teže ući negoli među one koje inače zovemo elitom. Pokojni don Ivan Cvitanović je spadao među najbogatije ljude koje sam upoznao u životu. Pamtim njegovo vedro lice, ta vedrina je bogatstvo koje se ne može ni odglumiti, ni kupiti. **14** Skromnost je zasigurno jedna od vrlina te elite.

Nije li nam Tin Ujević ostavio u amanet kristalnu kocku vedrine.

S.H.B. – To su ljudi koji šire dobre vibracije oko sebe.

S.H.A. – Tako nekako. Sve u svemu, ti pojmovi bogat–siromašan su jako, jako, relativni. Danas prosječni Balkanac ima duži i kvalitetniji životni vijek negoli su to imali egipatski faraoni, pa ipak većina njih smatra da su siromašni. Godine 1820. u Parizu je bilo samo deset privatnih kuća koje su imale kupatilo. Naravno, vlasnici tih kuća bili su basnoslovno bogati. Danas ćeš teško naći nekog u Splitu da nema kupatilo, ali se nitko zbog toga ne smatra bogatim.

Prije desetak godina mobitele su imali samo jako imućni, danas je već normalno da svaki srednjoškolac nosi mobitel.

Neki dan mi se žalio jedan poduzetnik kako još uvijek mora voziti limuzinu staru već 7 godina, pritom su mu u očima bile bijeda i tuga kao da nema za cipele, doista je djelovao jadno. Vidiš kako je to bogatstvo relativno.

S.H.B. – Varljivost bogatstva, ma idite, molim vas, sve su to samo gubitničke utjehe. Svijetom vladaju gospodari prstenova koji imaju stvarnu moć i bogatstvo, svi mi ostali plešemo kako oni sviraju. Demokracija je samo dimna zavjesa za naivne.

S.H.A. – Kad čujem za riječ demokracija često mi na pamet padne Isusova rečenica: »Onaj koji je najbolji među vama neka vam bude sluga.« Čini mi se da bi to trebala biti bit demokracije.

Ta rečenica i zapovijed da se ljubi svog neprijatelja dva su mi najbitnija momenta čitavoga Novog zavjeta.

S.H.B. – Nevjerniče, opet započinješ.

S.H.A. – Mene su se dojmile te dvije rečenice, nekoga drugog će se dojmiti nešto sasvim drugo. Mogu samo zamisliti kako li je među galilejskim ribarima odjeknula vijest da uokolo tumara nekakav lik koji od vode pravi vino.

S.H.B. – Bogohulio!

S.H.A. – Što misliš koliko bi ga njih slijedilo da je kojim slučajem od vina radio vodu? Ha?

I kakvo je bilo to vino? Koliki mu je bio postotak alkohola?
Bi li sutradan od njega boljela glava?

S.H.B. – Kakva su to pitanja?

S.H.A. – Alkoholičarska. Dobro, recimo da je vino bilo bogovsko.

Još me samo zanima da li ovdašnji kemičari koji rade vino od svega osim od grožđa idu direktno u pakao ili sjede Bogu s desne strane kao njegovi miljenici, jer ipak su na neki način kolege?

S.H.B. – E, sad si ga već pretjerao. Da smo kojim slučajem u Saudijskoj Arabiji i da se tako sprdaš s Muhamedom ...

S.H.A. – Znam, završio bih na doživotnoj robiji, a prije toga bi me kamenovali. Al` velik je Alah, tako da mi srećom nismo u Arabiji, već u slobodnoj demokratskoj katoličkoj džamahiriji.

S.H.B. – Kod tebe mi smeta što uzimaš od kršćanstva ono što ti se sviđa, a sve ostalo pljuješ.

S.H.A. – Naravno da uzimam samo ono što mi se sviđa, tako sam činio sa svim knjigama i idejama. **15**

Zašto bih morao sve uzeti? Pa čak i kada bih htio sve uzeti, to jednostavno ne ide.

Što se Novog zavjeta tiče, ja bih na jednu stranu stavio Isusa i Jakova (navodno je Jakov brat Isusov), a na potpuno drugu stranu sv. Pavla koji je autor dobrog dijela Novog zavjeta.

Posebno me oduševio Jakov; jednostavan, konkretan, klasno svjestan. Potpuno jasno stavlja ispravno djelovanje ispred ispravnog vjerovanja, dok je kod Savla–Pavla obrnuto. Dakle, htio–ne htio, moraš se odlučiti za jednog od njih. **16**

S.H.B. – Eto njega s klasnom svijesti i Biblijom.

S.H.A. – Prijatelju, ne gledaš na svijet istim očima ako si se rodio u palači 100 x 100 m kao npr. Winston Churchill ili ako si se rodio u prizemnici liverpoolskog radničkoga geta. **17** Mislim da je to sasvim normalno i da se tu slažemo. Isus je bio tesar, od oca također tesara, nije dakle bio iz najnižeg staleža koji su u ono doba činili robovi, već iz srednjeg staleža, a baš iz tog staleža su se kroz povijest najčešće pojavljivali buntovnici i revolucionari, a bogami i proroci.

Dok je naš Savao–Pavao pripadao aristokratskim krugovima židovskog društva. Imao je jako dobro obrazovanje, a prije dvije tisuće godina biti pismen bila je rijetkost. Zaboga, u doba naših djedova to je bila velika stvar.

Još je bio i rimski građanin – to ti ga danas dođe kao da imaš američku putovnicu. Dok je još bio farizej, Savao je progonio prve kršćane, onda mu se na putu za Damask ukazao Isus te je progledao, promijenio ime u Pavao i postao gorljivim kršćaninom. Kod te priče ne mogu a da se ne prisjetim nekih naših komunista koji su godinama progonili nacionaliste, a onda su naglo progledali, postali veliki Hrvati te ušli u HDZ.

S.H.B. – Zar ti ne možeš dopustiti mogućnost da se čovjek promijeni, da postane bolji, da se prosvijetli? Osim toga, sv. Pavla su i te kako progonili zbog njegovog širenja evanđelja.

S.H.A. – U pravu si, zašto ne bi čovjek mogao postati bolji, iako su mi ovi naši komunisti–katolici mnogo sumnjiviji od sv. Pavla.

Ono što kod sv. Pavla ne mogu nikako svariti je njegov stav: – ako si rođen kao rob – budi dobar rob i gotovo. **18**

Kada čujem tako nešto, sve u meni poludi. Moj Pavle, pričaj ti to svojim ovcama, ja držim da nitko nije rođen da bude rob, rođeni smo da hodamo slobodni i ponosni pod zvijezdama!

S.H.B. – Ma, što se žestiš, smiri se, koji ti je vrug?

S.H.A. – Oblije me sevdah svaki put kada se toga sjetim – da budi dobar rob – hajde, Pavle, jaši srnu, a i njegov stav prema ženama je blago rečeno konzervativan. **19**

S.H.B. – Čuj, tako je to bilo u ono vrijeme, ali da nije bilo sv. Petra i sv. Pavla i njihovog širenja kršćanstva, možda bi legenda o Isusu pala u zaborav.

S.H.A. – Tu mu skidam kapu, sv. Pavao je bio savršeni trgovački putnik, može se reći duhovni otac svih trgovačkih putnika, tu je bio nenadmašan. Najdraži su mi oni momenti kada se kod Korinćana grebe za putne troškove. Tip se očito grebe za novac, i sve to spada pod Sveto pismo. **20**

Svaka mu čast. Kakav nastup, kakva priča. kakav stil. Genijalac, nema što. Pričati mnogo, a reći malo. Vješto baratanje frazama. **21**

Čak i sveti Petar na kraju svoje druge poslanice konstatira da kod sv. Pavla ima ponešto nerazumljivo. **22**

S.H.B. – Vidim da si prilično potkovan što se tiče Novog zavjeta.

S.H.A. – Išao sam vidjeti iz prve ruke kakvu to mudrost prodaju zadnjih gotovo dvije tisuće godina. A što ću kada već živim u zemlji u koju ovaj zadnji Papa navraća svako malo, a od sv. Petra do Ivana Pavla II. samo je jedan Papa navratio u ove krajeve (XII. st.), i to ne bi ni tada da ga nije bura bacila na ove obale, koje su oduvijek držali za divlje, pogane i opasne za svakog iole pristojnijeg Evropljanina.

S.H.B. – Kao, malo smo divlji danas, kakvi li smo tek onda bili.

S.H.A. – Da nismo bili divlji ne bi nas ni bilo. Nego, što sam ono htio reći, e, da, kod Isusa nećeš naići na takve šugave stavove o robovlasništvu kao kod sv. Pavla. Isus je bez zadržke bio na

strani onih na samom dnu društvene hijerarhije. Njegovo okretanje stolova mjenjačima novca u jeruzalemskom hramu nasilan je čin prema svijetu kakav jest i njegovom lažnom moralu.

Taj buntovni klasni moment se kod Isusa nikako ne može preskočiti. Držim da je to sv. Pavle prilično razvodnio sa svojim aristokratskim viđenjem svijeta.

S.H.B. – Isus je umro na križu za sve ljude, i za bogate i za siromašne, i za sve rase i nacije.

S.H.A. – Sokrat je popio kukutu za sve ljude, za one više i one manje glupe.

Ma, slažem se s tobom da je Isus došao zbog svih ljudi, iako ne možeš poreći da su mu siromašni bili miljenici.

Apropos toga što je Isus došao zbog svih ljudi. Naravno, poznata ti je sintagma »Bog i Hrvati.« Misliš li da je jednako glupa kao i »Bog i Srbi« ili »Bog i Meksikanci«?

S.H.B. – U pravu si.

S.H.A. – Lokalni svećenici i političari ne samo da su tolerirali tu glu post već su je i poticali jer im je odgovarala u njihovom poslu. Iako su bogovi po svojoj definiciji internacionalci. **23**

Svi glupi narodi misle da je Bog baš na njihovoj strani, i Francuzi misle da je Bog baš njima posebno naklonjen, Amerikanci isto, naravno i Iranci, Japanci, Talijani, Pakistanci ... To je stara bolest svih nacija, a posebno se upali kada dođe do kriza i ratova.

Zato mi se i gade sve te religije kada ih vidiš kako se valjaju u blatu nacionalizma.

Jer na izvoru svih tih religija su ipak stajali nekakvi veliki ljudi koji su i bili veliki baš zato što su nadišli ograničenja svojih plemena te se obraćali svim ljudima, čitavom čovječanstvu.

24

Ničega božanskog ja tu ne mogu pronaći. Prva zapovijed kod kršćana glasi: »Ja sam tvoj Bog i nema drugih bogova osim mene.« Muslimanska verzija glasi: »Alah je jedini bog, a Muhamed je njegov prorok.«

U prvoj rečenici tih religija Bog se ograđuje od svoje konkurencije. Zaboga, kako nešto što je savršeno i svemogućće može uopće imati konkurenciju. Kako glupo, kako ljudski, prokleta ljudski, ma kakvi bogovi.

S.H.B. – To je tvoje mišljenje s kojim se ja ne slažem.

S.H.A. – Moje mišljenje je i da su osnivači svih velikih religija, i Isus i Muhamed, i Buddha i Konfucije, bili samo ljudi koji su odskakali od svoje okoline i svog vremena. Njihovo učenje i viđenje svijeta bilo je isuviše novo, isuviše drukčije. Za Konfucija se zna da je bio filozof od čijeg učenja je nastala religija. Pravo je čudo kako se Sokratu nije dogodilo isto.

S.H.B. – Eto, ti si mu jedan od vjernika.

S.H.A. – On je bio jedan od ljudi u povijesti civilizacije koje zbilja cijeni - i Isusa također cijeni, ali ne zbog toga što je sin Božji, već zato što je bio čovjek i upravo zbog toga. **25** Onda dođu svećenici, ti ljudi koji se najbolje razumiju u ideje i život toga velikog čovjeka, i od toga naprave svoje zanimanje.

S.H.B. – Tu se nikako ne mogu složiti s tobom, Isus je bio čovjek, ali je bio i sin Božji.

S.H.A. – U tom se razilazimo, ti imaš svoje vjerovanje i ja ga poštujem. Ispravno življenje je važnije od ispravnog vjerovanja, bitnije je kakav si čovjek. Ali znam u čemu ćeš se složiti sa mnom.

Marx je isto imao svoje svećenike koji su živjeli od tog zanimanja, u školi smo učili predmet koji se zvao marksizam. Dobro se sjećaš partijskih komesara koji su nam tumačili dijalektički materijalizam. To učenje je bilo konačno i sveobjašnjavajuće.

- S.H.B. – I gdje su danas ti svećenici? Propali su u zemlju. Rasplinuli se kao da ih nikad nije bilo. Kako li su bili samouvjereni u svoje znanje kojim su objašnjavali čitav svijet.
- S.H.A. – Sva ta mudrost nalazi se u knjigama, a knjige su, što Krleža veli, prije svega »dokumenti vremena« u kojem su nastale. Mnoge stvari vrijeme odbaci, a mnoge od tih mudrosti i danas su aktualne. Čuveni Aristotel, osnivač mnogih znanosti, između ostalih i zoologije te medicine, promatrajući žabu zaključio je da se ona hrani zrakom, a ljudski mozak je smatrao nekorisnom sivom grudom za koju je lako moguće da služi za hlađenje krvi. Trebalo bi poznavati sve religije i filozofije te iz njih izvući ono najbolje što je preživjelo test vremena. Što se Marxa tiče, moja najveća zamjerka njemu je što svoje glavno djelo Kapital nije napisao u formatu normalne knjige, već se sastoji od 2000 stranica.
- S.H.B. – Čovjek jednostavno nije umio drukčije, to je bio njegov način, pa tko voli nek izvoli.
- S.H.A. – Imao je gadan stil. Poslije njegove smrti pojavili su se svećenici koji su to učenje pojednostavnili te ga takvog servirali pučanima. Evo jednog primjera Marxovog stila:

Religijska bijeda je jednim dijelom izraz zbiljske bijede a jednim dijelom protest protiv zbiljske bijede. Religija je uzdah potlačenog stvorenja, duša svijeta bez srca. Ona je opijum naroda. Prevladavanje religije kao iluzorne sreće naroda zahtjev je njegove zbiljske sreće. Zahtjev da napusti iluzije o svom stanju jest zahtjev da se napusti stanje u kome su iluzije potrebne.

Dakle kritika je religije u klici, kritika doline suza čiji je oreol religija.

Iz ovog pasusa Marxovi ali i pravi svećenici obično su izdvajali onaj dio koji kaže da je »religija opijum naroda« i tako bi pojednostavnili i banalizirali ovaj komad teksta. Možda mu nije trebalo to petljanje sa srcem, dušom, jetrom i bubrezima, a najbitnijim smatram ovaj dio: »Zahtjev da se napusti iluzija

svom stanju jest zahtjev da se napusti stanje u kome su iluzije potrebne.« Gromada je to teksta za koju ja bar nisam bio dovoljno pametan da ga pročitam i odmah shvatim, morao sam se vraćati mnogo puta.

S.H.B. – Hoćeš reći da je imao mutan stil kao i sv. Pavle?

S.H.A. – Mislim da njih dvojica ne spadaju u istu klasu. Sv. Pavle je prenosio tuđe, tj. Isusove, ideje, a ovaj je kovao svoje vlastite. Sv. Pavle je već svećenik (onaj koji prenosi nečije učenje).
26

Često ti filozofi, mudraci imaju težak stil, tako da većina ljudi zazire od tih knjiga (Hegel, Sartre ...) tu se hvatam Decartesa koji kaže da sve što se može reći može se reći jasno. **27**

S.H.B. – Sada ističeš jasnoću i jednostavnost, a malo prije si se ljutio na partijske svećenike koji su pojednostavili Marxa. Nisi li kontradiktoran?

S.H.A. – U pravu si, uhvatio si me u vlastitoj gluposti.

S.H.B. – Sad mi sličiš na zaostalog Marxovog svećenika.

S.H.A. – Marx je živio u XIX. stoljeću. Čast njemu i Buddhi, i Sokratu, i Isusu, i Seneki, i Muhamedu, i Hegelu, i Kantu, ali ovo je XXI. stoljeće i ako ni zbog ičega drugog, onda ih zbog toga ne možeš uzimati zdravo za gotovo.

Sad ću ti pokušati pojednostavniti Marxovu teoriju kako kapital iskorištava rad, tj. kako mrtvi rad iskorištava živi rad, jer po Marxu kapital je opredmećeni, nagomilani, tj. mrtvi rad.

Mladi bračni par živi u podstanarstvu. Recimo da su zaposleni, oni od trećine do polovine svoje zarade daju za najam stana. Oni nemaju kapital već samo svoj rad.

Stan je kapital tj. nagomilani mrtvi rad nekih prošlih generacija. Vlasnik stana može biti privatno lice, poduzeće, banka, država ...

Očito je da mrtvi rad tj. kapital iskorištava, siše živi rad. Misliš li da je to pravedno?

S.H.B. – Naravno da nije pravedno, ali je to jednostavno tako i ne vidim načina da se to izmijeni. Postoji tržište stanova, pa tko može neka iznajmljuje, unajmljuje, kupuje, prodaje.

S.H.A. – Ne da nije pravedno, već taj odnos između živoga i mrtvog rada užasno podsjeća na vampirizam.

Sada pogledaj primjer kada bogate zemlje daju kredite (tj. kapital, tj. mrtvi rad) manje bogatim zemljama. Sada umjesto najma stana imamo kamate koje siromašni moraju plaćati bogatima. Budimo precizniji, elita iz bogatih zemalja (jer su i u bogatim zemljama ogromne klasne razlike) daje kredite eliti iz siromašnih zemalja od kojih ta elita ima najviše koristi na ovaj ili onaj način (državne strukture, firme političara, korupcija ...). Dakle, najviše koristi ima elita, a zajmove skupa s kamatama vraća čitav narod svojim živim radom. **28**

S.H.B. – Vampirizam je opći zakon svjetske ekonomije. Samo nemoj misliti da će se taj mali čovjek koji je sada podstanar i kojemu kapital siše krv ako jednog dana dođe u posjed kapitala ponašati išta bolje od sadašnjeg vlasnika kapitala. I nemoj misliti da bi se siromašne zemlje koje su dužnici ponašale išta bolje da su u obrnutoj situaciji.

S.H.A. – Tu si potpuno u pravu. Onaj koji nema kapital želio bi da ga ima i ponašao bi se isto kao i onaj koji ga sada posjeduje, u svezi toga nemam nikakvih iluzija.

Marx je dobro znao da je gola zavist onih što nemaju osnovni pokretač revolucije. **29**

Smatrao je da će diktatura proletarijata postupno dovesti do blagostanja za sve. Životna praksa je pokazala kako je nova elita (članovi partije) zgrabila moć koju nije htjela dijeliti s narodom. Ekonomija komunističkih država bila je inferiorna u odnosu na demokratske zemlje i svi znamo kako je sve završilo.

S.H.B. – Rusija u mojim očima izgleda čak bjednije negoli je izgledala u komunizmu. Ogromne razlike između šačice bogatuna i gomile sirotinje, nezaposlenost, glad, kriminal, korupcija, nered. Slobodno se može postaviti pitanje: Što je demokracija u Rusiji donijela dobrog malom čovjeku?

S.H.A. – Evo, drugi put si spomenuo »malog čovjeka«, pritom pod velikim valjda smatraš one koji su se u korporacijskom sustavu popeli visoko, na direktore, gazde, političare ... Ja pod velikim ljudima smatram uglavnom nekakve umjetnike, zanesenjake, gubitnike koji su svijetu više ostavili negoli su od njega uzeli.

S.H.B. – Ma, slažem se s tobom, ovdašnji veliki ljudi često su ljigavci koji su i uspjeli baš zato što su ljigavci, sjeti se samo političara. **30**

Tvrdiš da su zbilja veliki oni ljudi koji su svijetu više dali negoli što su od njega uzeli.

Nisu li onda ti veliki ljudi i svi oni mali radnici koji po Marxovoj teoriji više daju svojim radom negoli što od kapitalista dobiju kroz plaću, a razliku zadržava kapital u obliku profita?

S.H.A. – Prijatelju, kada god prolazim našim gradom, kroz našu Palaču koju zovemo Dioklecijanova palača, pa kada vidim one kamene blokove od kojih svaki ima po par tona, ne mogu a da se ne sjetim muke rimskih robova koji su te kamene blokove klesali na Braču, onda ih utovarivali na brodove, pa veslali do splitske uvale, neke su stupove dovozili čak iz Egipta i tek onda ugrađivali u carsku palaču. Sve to bez strojeva, elektrike, hidraulike, sve na ljudsku snagu uz nešto primitivnog alata i pomagala. Ne mogu a da se ne sjetim truda tisuća bezimernih robova, zanatlija, inženjera. I Biskupova palača sazdana je od znoja dalmatinskih puntara i sve palače svijeta izgrađene su na mucu robova, kmetova, radnika. Sve je to opredmećeni bivši rad, kapital iscijeđen od muke naroda. Tisuće su dirinčile da bi samo jedan uživao, da bi naš nulti su-

građanin Dioklecijan sadio kupus na visećim vrtovima svoje vikendice. Nije pravedno, ali je tako bilo, a ni danas nije bitno drukčije.

S.H.B. – Kako uopće može biti normalan grad koji je nastao iz kuće za odmor?

S.H.A. – Nikako. Dioklecijan je bio zadnji rimski car koji je progonio kršćane. Osim toga, bio je jedini car kojega smrt nije dočekala na prijestolju (bilo prirodna, bilo nasilna, trovanje, davljenje, zar i ti, Brute i tako to), već je otišao u penziju i do kraja života uživao u svojoj vikendici. Što mi govori da je bio jedan od pametnijih rimskih careva.

S.H.B. – On je bio car čitavoga ondašnjeg svijeta, što znači da je palaču mogao napraviti gdje god je htio. Ne vjerujem da bi imao problema s građevinskom dozvolom. Mogao je napraviti palaču usred današnjeg Londona ili Pariza, ili Barcelone, ili Zagreba ili Beča, mogao se skrasiti bilo gdje u današnjoj Grčkoj, Portugalu, Srbiji, Turskoj, Italiji ili negdje na obalama Nila ili Tunisa, ili Crvenog mora ili Korzike, ali nije, nego baš ovdje, što znači da je imao ukusa.

S.H.A. – Pa sad, koliko je imao ukusa, a koliko su na njegov izbor lokacije utjecali smrdljivi sumporni izvori, to ne znam. Jer se, izgleda, volio omamljivati sumpornim parama, tako da ga se ujedno može smatrati i nultim narkomanom ovoga grada.

S.H.B. – To Rimsko Carstvo uopće nije bila loše uređena država, npr. imali su 172 neradna dana. Zamisli 172 dana kada je bilo izričito zabranjeno raditi, gotovo pola godine. Kada ćemo se mi izboriti za takvo nešto? Jer na kvalitetu života izuzetno utječe odnos rada i slobodnog vremena.

S.H.A. – Eto kako se elegantno može riješiti nezaposlenost. Zašto je meni sada palo na pamet samoupravljanje?

S.H.B. – Možda zbog malo rada i nelošeg života.

S.H.A. – Radnici su krali na kile, a direktori na tone. Jugoslavija je bila jedina komunistička zemlja koja je petljala s tim samou-

pravljanjem. Rezultati su u nekim firmama bili bolji a negdje lošiji, uglavnom vladajuća elita, tj. članovi komunističke stranke, uvijek je držala konce u svojim rukama. Nikada nisu dopustili da ta ideja otiđe do kraja i da zaposlenici zbilja upravljaju svojim firmama.

S.H.B. – Bojali su se ispustiti moć iz svojih ruku, prstenje moći se teško ispušta iz ruku.

S.H.A. – Ja sam za samoupravljanje, ali bez ikakvih partija, stranaka, politike. Mislim da bi trebalo ponovno pokušati. Samoupravljanje nije ništa drugo negoli demokracija u poduzeću. Zapadni svijet, koji sebe voli nazivati demokratskim, ne dopušta nikakvu demokraciju u korporacijama. Mi smo jedini u svijetu koji imamo kakvo–takvo iskustvo s tom vrstom demokracije.

Moraš priznati da su ljudi u onom sustavu izgledali opušteniji, zadovoljniji nego danas, više su se družili.

S.H.B. – Iako nevoljko moram priznati da si u pravu, danas svi spominju nekakav stres, to smo valjda dobili u paketu s kapitalizmom, čini mi se da toga prije nije bilo ili ga je bilo manje.

S.H.A. – Ma, kakav kapitalistički stres, stresle su nas granate, zato i pričamo ove gluposti.

Uvjeravam sebe kako nisam nostalgičar i govorim sebi da ono što je bilo, bilo je i nikada se neće ponoviti, pa se opet sjetim države koja je bila na čelu svjetske sirotinje, a danas smo zadnji od bogatih. Najčudniji su možda bili krediti koje je svaki građanin mogao podići, elita valjda u većem iznosu, ali su uglavnom svima bili dostupni. Ludi krediti, u banci bi posudio 10.000 npr. eura, a vratio bi 2–3 tisuće, i tako je to trajalo godinama. Danas uzmeš u banci 10.000 eura a nakon nekoliko godina vratiš 16.000 do 17.000 eura. Toga što je bilo u toj državi, toga nikada i nigdje nije bilo.

S.H.B. – Trijeznjenje je uvijek bolno, nije to bila realna ekonomija.

S.H.A. – Naravno, vampirska ekonomija je jedino realna. Vampiriska ekonomija ne poznaje demokraciju u poduzećima niti obrnute kamate.

Kada je Solon prije 2600 godina u Ateni prvi put u povijesti uvodio demokraciju prvo je poništio sva dugovanja, uveo progresivne poreze i devalvirao novac. Ovo bi moglo zvučati jezivo gospodarima prstenova.

S.H.B. – Koliko znam i Muhamed priznaje jedino nultu kamatnu stopu.

S.H.A. – Počeli smo pričati o demokraciji u korporacijama koje uopće nema, već postoji klasična hijerarhijska piramida. Na vrhu je vlasnik, direktor, upravni odbor ...

U hijerarhiji moć ide od gore prema dolje ...

Premijer određuje tko će biti ministar.

Direktor odlučuje tko će biti šef.

Generali odlučuju tko će postati pukovnik.

Kardinali odlučuju tko će biti novi nadbiskup, itd.

Na dnu hijerarhije su građani, zaposlenici, vojnici, laici, itd.

Od ove četiri kategorije ljudi jedino građani imaju svake četiri godine pravo presavijanja i ubacivanja nekakvih papira u famozne kutije s prorezom na vrhu, tj. zaokružiti onoga koji im se manje gadi, i od toga se sastoji sva demokracija demokratskog svijeta.

Hijerarhijski sustav izgleda otprilike ovako: gazda riba direktore, direktori se prazne na velikim šefovima, veliki šefovi naređuju malim šefovima, mali šefovi gaze obične zaposlenike.

Veliki šef sanja da postane direktor, svoje frustracije i komplekse liječi na malim šefovima ispod sebe. **31**

U hijerarhijskom sustavu nadređeni se sluša bez pogovora, konj se veže gdje gazda kaže, šef je uvijek u pravu.

Nadređenome se rijetko kaže ono što se zbilja misli, nadređenom se najčešće govori ono što on želi čuti. **32**

To stvara frustracije koje se pokušavaju liječiti na onima ispod sebe ako ih ima, a često se to prenosi na slabije kod kuće. Naravno, frustracije se tako ne mogu izliječiti, pogotovo što je okruženje hijerarhijskog društva čitavo bolesno. Stvara se ulizivački mentalitet koji nije dostojan slobodnog čovjeka.

S.H.B. – Ako kažeš šefu ono što zbilja misliš, velika je vjerojatnost da ćeš dobiti otkaz, a otkaz u uvjetima kada su svi u vampirskim kreditima ravan je propasti. Tako da ljudi sve manje sličje na ljude, a sve više na nijeme, pognute ovce koje se pokoravaju truhlu. **33**

S.H.A. – Možda bi bila bolja usporedba s psima koji su nekada davno bili vukovi, veliki, divlji i ponosni, ali su se u međuvremenu pripitomili i razlajali, tako da sada žive pasjim životom, udobnijim sigurnijim, ali ipak pasjim. Psi se užasno boje vukova, mješavina je to straha i zavisti, kao vidi kakvi smo bili, a u što smo se pretvorili, ima tu i grižnje savjesti. **34**

S.H.B. – Navodno ovdašnji vukovi poštuju samo tornjake.

S.H.A. – Čekaj malo, pričali smo o hijerarhijskom sustavu koji teži ka maksimalnoj efikasnosti, tj. ostvarenju maksimuma profita u minimumu vremena.

Zbog tog svetoga cilja uvedeno je natjecanje na svim razinama hijerarhije. Nesigurnost je permanentna, kolega nije kolega već neprijatelj, nema solidarnosti, povjerenja.

Smišljeno je uveden rat sviju protiv svih, sve zbog izvlačenja maksimuma iz svakoga od zaposlenih **35**

Visina plaće je velika tajna, iako svi znaju koliko tko prima novca, ali ako to jasno izgovoriš možeš upasti u gadne probleme, što sam iskusio na vlastitoj koži.

Taj darwinistički svijet možda stvara maksimalni profit, ali sigurno stvara ljude pod stresom, cinkaroše, ulizice, frustrira-

ne likove, mentalne invalide, bolesne ljude koje trese iluzija kako će im od kupovine u shopping centrima biti bolje.

S.H.B. – Kada dođeš iz rata u kojemu je solidarnost među suborcima dovedena do krajnjih granica i gdje bi za druga dao život u jedan takav svijet u kome je svatko svakome neprijatelj, normalno je da se ne možeš snaći.

Dođe ti da se zapitaš koji li je od ta dva svijeta normalniji? Tko je tu lud? Tko tu zbilja ratuje?

S.H.A. – Mislim da je demokracija jedini lijek za to bolesno stanje. Nisam protiv hijerarhije, već za uvođenje demokracije u hijerarhiju. **36**

U hijerarhiji bez demokracije moć ide odozgor prema dolje, uvođenjem demokracije u hijerarhiju smjer se mijenja za 180° te ona ide od dolje prema gore (vidi deklaraciju nezavisnosti).

Sve se okreće naopako, oni na dnu određuju kakva će biti hijerarhija.

Zaposlenici biraju najboljega između sebe koji će im biti šef. Sada se šef ulizuje zaposlenicima, a ne obrnuto, jer od njihove volje ovisi to hoće li on i dalje biti šef. Tu dolazimo do famozne Isusove rečenice »Onaj koji je najbolji među vama neka vam bude sluga.« **37**

U demokratiziranoj hijerarhiji nema stresa i frustracije.

S.H.B. – Izenadio si me s Isusom, zbilja ga ovdje nisam očekivao. Ovo što pričaš lijepo zvuči, ali valjda si svjestan kako je to utopija.

S.H.A. – Izgleda da i ti spadaš među one koji su za demokraciju, ali se u biti boje demokracije jer dijele ljude na dvije grupe: na gomilu ili masu koja je nepouzdana, neodgovorna i nesposobna da rješava probleme, te elitu koja je jedino sposobna upravljati. Naravno, sebe ne svrstavaš u nesposobnu masu. Prijatelju, mi nismo nikakva elita, mi smo dio mase. Kada

sumnjaš u masu, sumnjaš u sebe. Ako ne vjeruješ u ljude, ti u biti ne vjeruješ u sebe.

S.H.B. – Po tebi bi se sve trebalo okrenuti naopako, a, oprost, to nije realno.

S.H.A. – U ruci držim mobitel kojim ako hoću mogu plaćati parking. Istim ovim mobitelom bih mogao odlučivati tko će mi biti direktor (odlučivati o upravljanju u svojoj firmi i o rezultatima moga rada, tj. o profitu firme) i hoće li moja zemlja potpisati Kyotski sporazum ili vatikanske ugovore. Aparat već postoji, treba samo napraviti program koji to omogućuje, što je sitni tehnički problem. Naravno, potrebna je i volja da se to učini. Nemam nikakvih iluzija o tome da je najteže promijeniti programe u ljudskim glavama, jer ljudi tisućama godina žive u hijerarhijskim sustavima. Generacijama su navikli da samo služe, odvikli su se od slobode i odgovornosti koju ona nosi, odvikli smo se da budemo slobodni ljudi. Imamo tehnologiju i imamo demokraciju, treba ih samo spojiti i dovesti demokraciju do kraja.

S.H.B. – Ti si totalni anarhist, kako li si samo upleo Isusa u tu svoju priču.

S.H.A. – Moraš priznati da se savršeno uklopio. Nije to slučajno. Kršćanska ideja još ima revolucionarnu snagu sv. Pavlu unatoč. **38**

S.H.B. – Kršćanstvo je na kraju rastočilo moćno Rimsko Carstvo.

S.H.A. – Točno, ta je ideja nekada mijenjala svijet. Nije uopće slučajno što po meni najrevolucionarniju rečenicu svih vremena nisu izrekli ni Marx, ni Lenjin, ni Che Guevara, već jedan brazilski franjevac, a glasi:

U današnjim uvjetima dati kruh onima kojima je kruh potreban, znači revolucijom rušiti sistem koji to onemogućava.

Franjevac se zove Leonardo Boff, izgleda da je još živ, Bog mu dao zdravlja.

Mnogo mi je drag i Anthony de Mello, indijski isusovac koji je studirao filozofiju u Barceloni, psihologiju u Chicagu te duhovnost u Rimu.

U svojim je knjigama spojio istočnjačke mudrosti i učenja taoizma, islama, budizma, hinduizma s kršćanstvom. Jedanaest godina nakon njegove smrti, valjda kada su uvidjeli da popularnost njegovih knjiga i dalje raste, oglasio se Vatikan, točnije Kongregacija za nauk vjere (bivša inkvizicija), te se ogradila od njegovih knjiga. Glavna im je zamjerka na njegovo učenje to kako ide malo preširoko i predaleko te da bi takve ideje mogle dovesti u zabunu dobrog kršćanina.

39

S.H.B. – Moj dojam je da je ovaj Indijac miran tip, nešto kao Gandhi, ali, brate, ovaj Brazilac je žestoko buntovan da revolucijom rušiti sistem.

S.H.A. – Ha, što kažeš na jednog franjevca? I ona sintagma o »grijehu struktura« koju je potegao naš kardinal prije neku godinu, pa naglo ušutio, također je granata iz skladišta streljiva Leonarda Boffa. **40**

Ni prema njemu Kongregacija za nauk vjere nije bila baš naklona, da živimo u srednjem vijeku zasigurno bi ga flambirali.

S.H.B. – Taman smo bili došli do teme anarhije kad je tebe opet odnijelo na popove, izgleda da ti ne možeš bez njih, čudna je to veza. Bože, kakvog li ateista!

S.H.A. – Čuj, moram ti priznati da što se bogova tiče imam u najmanju ruku čudno životno iskustvo. Imao sam valjda oko 6, 7, 8 godina, a izgleda da su to nezgodne godine, sve što stariji kažu uzimaš zdravo za gotovo. Roditelji mi nisu ništa govorili, ni da Boga ima ni da Boga nema. E, ali tu se pojavljuje moj djed koji se iskreno divio Lenjinu. Valjda da bi prenio to svoje oduševljenje na mene pridodavao je Lenjinu nadljudske, to jest božanske osobine.

- S.H.B. – A gadnih li trauma iz djetinjstva, nije ni čudno što si tako sjeban.
- S.H.A. – Trebalo mi je desetak godina da shvatim kako Lenjin nije bio ni bog ni polubog, već samo čovjek, možda izuzetan, ali ipak samo čovjek kao i svi, sa svojim manama i vrlinama.
- S.H.B. – Nikad se ti nećeš oporaviti.
- S.H.A. – A nisu li možda neki davni djedovi, kako bi prenijeli svoje oduševljenje Isusom ili Muhamedom, kroz legende utuvljivali u glave svojih unuka kako oni imaju božanske osobine? Ha?
- S.H.B. – Luđi si nego što sam pretpostavljao.
- S.H.A. – Ako ova civilizacija preživi ovo stoljeće, krenut ćemo u osvajanja drugih planeta i galaksija. Stvarat ćemo naselja na nekim drugim plavim planetima, a tamo ne mogu zamisliti ni crkve, ni džamije, ni privatno vlasništvo, ni marketing, a da ne spominjem nacionalne i rasne predrasude.
- S.H.B. – Popij nešto, loše mi izgledaš.
- S.H.A. – Biti nacionalist ili rasist, što je u našoj okolini normalan način razmišljanja, postat će tada nešto tako nepristojno kao što je danas pišanje na trgu u pola bijela dana.
- S.H.B. – Nije baš sve tako crno kao što ti vidiš. Mi smo se smirili i nećemo ratovati barem idućih 40 godina.
- S.H.A. – Nije, nije crno već tamno smeđe kao u septičkoj jami. Županijski nam je ravnatelj za ceste čovjek koji je pijan prebrzo vozio svojom limuzinom kroz naseljeno mjesto pritom ubio dvanaestogodišnju djevojčicu te zatim pobjegao s mjesta nesreće, nadbiskup nam uspoređuje siledžije iz vojne policije s Isusom, pljačkaši crkava su predsjednički kandidati, a čovjek koji je prodao naše cementare strancima zgraža se nad jadnim stanjem ekonomije i vodi kampanju »kupujmo hrvatsko«, itd.

S.H.B – Ma, navikli smo mi da živimo u smradu, adaptirali smo se nakon tolikih godina, znaš, ovi sumporni izvori, pa još kada zapuše jugo. Bitno je da se više ne puca, da ne padaju granate, da ljudi ne ginu.

Upoznao sam jednoga bogatog Amerikanca koji je preko UNHCR-a pokušao pomiriti pravoslavnoga i katoličkog popa u Kninu. Čovjek u poznim godinama valjda je htio učiniti neko dobro djelo pred smrt, ne pita za cijenu.

S.H.A. – I je li uspio?

S.H.B. – Ma kakvi, ma nema šanse, svaki od njih drži se svoga i ne popušta ni milimetar, a Ameru to nikako ne ide u glavu. Uporno ih je pokušavao pomiriti, ali ne ide.

S.H.A. – Shvati da je meni kao ateistu teško pojmiti takvo nešto. Kršćani su i jedni i drugi, Biblija im je ista, slave rođenje istog Isusa i njegovo uskrsnuće, kalendari im se ne poklapaju u desetak dana, ali zar je to bitno. Da su se našla dvojica manje glupa možda bi Amerikanac nešto i napravio, ali takvi su ipak izuzetak od pravila. Što si manje glup, bolje tražiš odgovore, zanimaju te i druge ideje, znanja, sumnjaš u mnogo toga, postaješ otvoreniji, tolerantniji, sve ti je više toga relativno. **41**

Onda je samo pitanje vremena kada će ti na vrata zakucati drugovi iz Centralnog komiteta ili gospoda iz Kongregacije na nauk vjere, koji će ti objasniti kako su tvoja razmišljanja zanimljiva, ali da si ipak otišao malo predaleko i da si napustio partijsku liniju te ako se ne pokaješ i ne pospeš pepelom po glavi oni će biti prisiljeni da te isključe iz stranke ili vjerske zajednice, jer negativno utječeš na svoju okolinu. Okrutnija verzija glasi da ideš u Sibir ili na lomaču.

Jer, partija je avangarda radničke klase i točka.

Isus Krist je jedini put spasenja i točka.

Alah je jedini Bog, a Muhamed je njegov prorok i točka.

Isključivost. Isključivost. Isključivost. Ponavljanje, ponavljanje, ponavljanje, uvijek iste molitve, molitve, molitve, coca cola, coca cola, coca cola, to bit je marketinga, a i svakog mozga pranja.

I što onda zaključiti nego da što god si gluplji to si bolji član partije, bolji katolik, bolji pravoslavac, bolji musliman ... **42**

S.H.B. – Stavljaj partiju i vjeru zajedno, a naše iskustvo govori da je nacija i vjera koja je s njom krvavo povezana mnogo jača od klasnog antagonizma.

S.H.A. – I tu si potpuno u pravu, uzmimo samo Bosnu i Hercegovinu. Rezultati prvih demokratskih izbora u Bosni izgledali su kao popis stanovništva. Svaka nacija je glasala za svoju stranku, a i danas je slična situacija.

Tek kada se rat smirio počeli su kužiti da i dalje netko gazduje, a netko kmetuje. Tzv. nacionalni i vjerski osjećaji su definitivno jači od klasnih. Kada u Gornjem Vakufu skreneš na zemljanu cestu prema Novom Travniku nakon kilometra, dva naići ćeš na zapaljeni zaseok koji je izgleda bio hrvatski, na jednoj od izgorjenih kuća nalazio se grafit koji je najbolje opisivao bosansku demokraciju, pisalo je:

»Jebo narod majku svoju.«

S.H.B. – Divan grafit koji opet potpuno korenspondira s izjavom Branka Čopića: »Znam ja nas – jebo ti nas.«

S.H.A. – Na tim makadamskim cestama ili je prašina ili je blato, treća verzija ne postoji, u stvari lažem, najgore je kada se zemlja zaledi, a kada bi napadale kiše znali smo stavljati lance na kamione kako bismo ih izvukli iz blata. Eto, tu sam ispekao vozački zanat, poslije takve škole lako ti je voziti po normalnim cestama. Ali kod vožnje, kao i u životu, nikada ne smiješ biti previše siguran u sebe, svom iskustvu unatoč, uvijek možeš napraviti grešku, tj. glupost.

- S.H.B. – Tako je to u životu, nego, velim ti da ovo što smo mi prošli druge tek čeka. Bosna mi izgleda kao model čitavoga svijeta u malom, trenutno se ne puca, ali se ništa bitno nije riješilo.
- S.H.A. – Živimo u svijetu u kojemu svaka nacija ima svoju cijenu. Ružno je to osjetiti na vlastitoj koži. Kada radiš u istoj firmi s kolegom koji je iz neke bogatije zemlje, radiš posao jednako dobro kao i on, ako ne i bolje, a on je i po desetak puta više plaćen od tebe samo zato jer ima drukčiju putovnicu.
- S.H.B. – Trebaš se pomiriti s tim; npr. u Švicarskoj je veći standard, a i veći su troškovi života, pa su veće i plaće. Mazač Burmanac se ukrcava na brod za 300 dolara mjesečno, Filipinci su već bolje plaćeni, a mi koštamo koliko koštamo. Danski probisvijet može živjeti od svoje socijalne pomoći u Tajlandu kao car, a Tajlandanin može raditi čitav vijek kao stoka, pa ipak nikada neće vidjeti Dansku. Svijet se dijeli na bogate i siromašne zemlje, a mi smo tu negdje na granici jednih i drugih.
- S.H.A. – U kapitalizmu je nepisano pravilo da čovjek vrijedi koliko zarađuje. Ne mogu se pomiriti s tim, ali tako stvari stoje.
- Postoji svjetski cjenik nacija. To je u biti cjenik koji pokazuje koliko košta radna snaga u pojedinoj zemlji svijeta. Roba, npr. određeni televizor ili automobil, ima približno istu cijenu (zavisno od poreza, carine i poslovne politike proizvođača) i u Italiji, i u Indiji i u Brazilu. Bilo koja roba može slobodno putovati po svijetu i ima uvijek istu cijenu.
- Ono što mogu kapital i roba ne može i radna snaga. Samo radna snaga iz najbogatijih zemalja može slobodno putovati po svijetu, dok jeftinija radna snaga nema prava ni mogućnosti da putuje po svijetu. Onda zaključiš da je radna snaga najbjeđnija od svih roba, o, veliki Karlo, ovo su tvoje riječi.
- S.H.B. – Naravno da ne mogu svi putovati gdje hoće, u protivnom bi sirotinja preplavila bogate zemlje.
- S.H.A. – A roba iz bogatih zemalja se može prodavati svugdje po svijetu i to je u redu?

S.H.B. – Moguće je da ćemo svi jednoga dana imati istu putovnicu, možda američku. Rim možda ne bi propao da je na vrijeme podijelio pravo građanstva svim narodima Carstva.

S.H.A. – Zanimljiva usporedba.

S.H.B. – Možda će globalizacija dovesti do izjednačenja cijene radne snage u cijelom svijetu.

S.H.A. – Na žalost, proces je upravo obrnut, razlike su sve veće, a godišnja vrijednost čitave humanitarne pomoći, koju bogati daju siromašnima, manja je od vrijednosti koju godišnje pojedu kućni ljubimci samo u Velikoj Britaniji.

Toliko o humanizmu i milosrđu Zapada.

S.H.B. – Nije ta humanitarna pomoć ni toliko mala koliko puno mogu požderati britanski psi i mačke.

S.H.A. – I najsiromašnija zemlja svijeta gdje ljudi najviše umiru od gladi ima svoje predstavnike u Ujedinjenim narodima. Ali ti ljudi nisu gladni, oni jedu u skupim restoranima New Yorka i nose skupa odijela jer su oni političari, tj. predstavnici elite svoje države. Tako da u biti milijuni gladnih nemaju svog gladnog predstavnika u UN-u.

To ti je bit demokracije preko posrednika, tj. političara.

Elita iz bogatih zemalja kontrolira elitu iz ovih drugih zemalja, ovi opet kontroliraju svoju sirotinju i tako se Zemlja vrti oko svoje osi.

Ovaj cjenik svjetskih nacija pokazuje svu svoju brutalnost tek kada dođe do ratova. Trenutačno američka sirotinja ubija iračku sirotinju, a omjer mrtvih je negdje 1:100. Iračani se na svjetskom cjeniku nacija nalaze veoma nisko. Rat se vodi zato što američki gospodari prstenova prema svojim planovima trebaju potpuno kontrolirati iračku naftu i taj dio svijeta.

S.H.B. – Naravno, službeno objašnjenje glasi da je to borba za svjetski mir, ugroženi američki interesi, borba protiv terorizma i tako to.

S.H.A. – Tu je i smišljena proizvodnja straha od terorizma, čuvena ugroženost, a uplašenim ljudima najlakše se manipulira. **43**

Na ovim prostorima imamo iskustvo iz Drugoga svjetskog rata, gdje su nacisti javno obznanili cjenik kako će za jednoga ranjenog njemačkog vojnika strijeljati 50, a za jednoga ubijenog njemačkog vojnika strijeljati 100 Balkanaca.

Nijemci su se zbilja držali tog cjenika, ali su njemački vojnici i dalje ubijani. One koji su ih ubijali Nijemci su nazivali banditima, danas se koristi naziv teroristi.

S.H.B. – Nijemci barem nisu bili licemjerni, otvoreno su objavili cjenik, nisu to skrivali frazama o slobodnom svijetu, poretku, sigurnosti, demokraciji, itd.

Sebe su smatrali višom, arijevsom rasom koja će vladati svijetom, a mi smo kao niža rasa bili predodređeni da im služimo.

S.H.A. – Rasiste je barem lako prepoznati, mahom su to arijevske tipovi: plavokosi, visoki, elegantni, s plavim očima. Nešto kao naš Anto Đapić.

S.H.B. – Otrpilike tako nekako. Zar ti misliš da ne postoje i crnački, arapski, indijski ili kineski rasizam?

S.H.A. – I te kako postoje, samo što do sada nisu došli do izražaja, a valjda i neće. Niti jedna ljudska skupina nije imuna od kolektivne narcisoidnosti.

Uglavnom, mi smo krvavo platili u Drugomu svjetskom ratu, a i Nijemci su ovdje najebali više negoli igdje u Evropi, mi nismo čekali Amerikance i Ruse da nas oslobode.

S.H.B. – Pa, čuj, kako tko.

S.H.A. – Znam, znam, bilo je tu svega, ali ne bih sada da priča krene u tom smjeru.

Ispričat ću ti još jedan primjer. Eto, radim već godinama za strance, a htjeli ne htjeli i sve više ljudi u našoj slobodnoj, neovisnoj Hrvatskoj.

Dragi su mi kao gosti, kao turisti, ali kako šefove u principu nikada nisam trpio, pa tako ni njih ne trpim. Događalo bi mi se tu i tamo, priznajem ne baš često u zadnje vrijeme, da sretnem svog šefa stranca. Recimo da je moja mjesečna plaća, tj. cijena moje radne snage, 500 nečega, a cijena mog šefa stranca 5000 nečega.

Dakle, omjer naših vrijednosti je 1:10.

E, sada, ako je šef stranac manje glup, ponašat će se normalno prema tebi, eto, kao s kolegom iz iste firme, i praviti će se kao da nije tolika razlika u našim vrijednostima. Međutim ako se radi o glupljem primjerku šefa stranca, a doživio sam par takvih slučajeva, on neće moći sakriti svoj prezir prema tebi, gledat će te s visoka, bit će bahat, jer je tvoja vrijednost znatno ispod njegove. E, tada ja tom strancu, ali sve onako u fino, dam do znanja da sam bio malo u ratu i da sam možda malo lud te da mi se ne bahati ovdje, jer je ovo ipak moja zemlja i ako mi padne mrak na oči da bih mu mogao ugurati u usta tih pet stotina nečega, ali, kažem ti, sve u fino.

Tada ugledaš strah u njegovim očima i odmah prestane bahata priča.

S.H.B. – Pa, ti si terorist, plašiš ljude!

S.H.A. – Točno, prijatelju. Je li ti sada jasno koji su uzroci terorizma?

S.H.B. – Mislim da da, i ne gledaj me tako divlje.

S.H.A. – Tužno je to, ali jedini način da te cijeni je taj da te se boji. Svijet je tako jadno posložen.

S.H.B. – Vidim da ni tebi još nije gotov rat?

S.H.A. – Moj rat još nije ni počeo.

S.H.B. – A, gadne li prehlade. Ne znam koliko bi bio drzak kada bi imao ženu, djecu i da si u kreditima.

S.H.A. – Tu si u pravu, možda bih u tom slučaju morao pojesti govno i prodati ponos za šaku dolara, kao ovi naši govnojedi koje

sada prezirem. Ipak mislim da nisam tako montiran, a nisi ni ti.

S.H.B. – Nitko nije tako montiran, ali u slobodnom svijetu ne vlada sloboda nego nužda.

S.H.A. – Zato ovo nije planet majmuna, već još gore, planet govnoje-da.

S.H.B. – Hoćeš reći da su samo ponosni ljudi teroristi?

S.H.A. – Skoro da je tako, i onaj Iračanin ima alternativu: ili se prodati za šaku dolara ili da ga nazivaju teroristom. A za ratovati protiv najmoćnije vojne sile na svijetu koja ima gomilu najmodernije tehnike trebaš imati muda do koljena. To je izraz jednog Hrvata iz Žepča kojeg sam poznao deset dana, jedanaestog dana je poginuo.

S.H.B. – Kada vidiš što radimo jedni drugima, zaključiš da mi ljudi nismo daleko odmakli od životinje. **44**

S.H.A. – Točno, Schopenhauer je svojevremeno promatrao mačku kako se igra i zaključio da ta mačka nema nikakve veze s onom mačkom od prije 10.000 godina, a opet je to ista ona mačka kakva je bila i prije 10.000 godina.

Čovjek od prije 10.000 godina i današnji isti je čovjek, samo što smo u tih 10.000 godina sakupili neko znanje i iskustvo koje se nalazi u bibliotekama.

U biti jedina razlika između nas i mačaka je u tome što mi imamo biblioteke.

S.H.B. – Jedina razlika između nas i mačaka je u tome što mačke nemaju biblioteke.

S.H.A. – Tako je, a iz milijuna tih knjiga trebalo bi izabrati ono što je bitno za život čovjeka, skupilo se prilično toga u zadnjih deset tisućljeća. **45**

S.H.B. – Od pećine do naših dana iskustva su nam velika ... sada slobodno po zemlji idemo ...

S.H.A. – ... Ginulo se za slobodu nijemo ili s pjesmom umjesto jauka, družu Tito ...

S.H.B. – Da zaključimo, mi smo životinje s bibliotekama, svijetom vladaju gospodari prstenova koji kontroliraju većinu kapitala, hijerarhijski sustav od ljudi pravi govnojede koji nisu veseli ni kreativni već sjeban i frustrirani. Mase iz bogatih zemalja i mase iz siromašnih zemalja lako se manipuliraju dobrim, starim patriotizmom. A, hvala Bogu, tu su i vjerski fanatizmi. **46**

S.H.A. – Mi sve to mirno gledamo sa zgarišta zadnjega evropskog rata kao s neke čuke i htjeli bismo ponešto shvatiti.

S.H.B. – Ti bi sve htio shvatiti.

S.H.A. – Znam da je to nemoguće, pa ipak pokušavam, valjda je to ljudski.

Postojiš ti i postoji moje viđenje tebe, između to dvoje postoji razlika. Ja bih htio da ta razlika bude što manja, da moje mišljenje o tebi bude što bliže zbiljskom tebi.

Isto tako postojiš ti i postoji tvoje viđenje sebe koje se također ne poklapa s onim što ti zbilja jesi, ali to je već psihologija i ne bih u tom pravcu.

Dakle, postoji svijet i postoji moje viđenje svijeta, ja bih htio da to viđenje svijeta bude što zbiljskije, što bliže istini.

To je moj pokušaj viđenja svijeta i uopće me se ne tiče ako se to viđenje svijeta potpuno ne poklapa s komunističkim, kršćanskim, budističkim, islamskim, liberalnim ili nečijim drugim viđenjem svijeta.

S.H.B. – Filozofi su do sada svijet različito tumačili, radi se o tome da se svijet promijeni.

S.H.A. – To su Marxove riječi. Možda se prerano krenulo u nasilnu promjenu, možda nismo čovjeka i svijet dovoljno dobro rastumačili. Da smo svijet bolje rastumačili, možda bi promjene došle same od sebe.

U svakom slučaju, nisam za nasilnu revoluciju, bilo ih je dovoljno i ni do čega nisu dovele.

S.H.B. – Prijatelju, ja ne vidim drugog načina osim sile.

Oni koji imaju moć, gospodari prstenova koji posjeduju većinu svjetskoga kapitala, nikada neće mirnim putem podijeliti tu moć s narodom.

Sila je neizbježna.

S.H.A. – Ne bih se složio s tobom, postoji i drugi način jer tako je zapisao Fernando Pessoa.

S.H.B. – Koji ti je sada to, nekakav prorok?

S.H.A. – Pessoa je Portugalac koji je dospio dalje i od Vasca da Game i od Magellana. Moglo bi ga se nazvati prorokom, jer je još dvadesetih godina prošlog stoljeća predvidio propast Oktobarske revolucije, predvidio je i da se svjetska revolucija koja je neophodna, može izvesti samo mirnim putem, uvjerenjem ljudi, nikako drukčije.

S.H.B. – Pa, ti izgleda vjeruješ u proroke?

S.H.A. – Štulić je još od ranih osamdesetih govorio o ratu koji se dogodio devedesetih, gotovo čitave albume je objavio na tu temu, samo što ga tada još nitko nije shvaćao ozbiljno. Još onda je pjevao kako »ne bu dobro svršilo« jer »ili je nemir ili je strast ima tog ovdje isuviše«, a »nitko nema snage da odagna propadanje« vidio je kako »novi kalif već zasjeda na mokrim jastucima iznad prijestolja« i »sječu roblja bez imena« i kako »olovni kovčezi nošeni maticom kriju šarena odličja« te nas ostavio da »sami brojimo križeve«. Tek kasnije smo shvatili o čemu je pjevao.

S.H.B. – Još uvijek otkrivam nove stvari u njegovim stihovima.

S.H.A. – Pessou i Štulića mogu razumjeti, izgleda da su toliko dubinski poznavali sebe i ljude i društvo oko sebe da su mogli predvidjeti neke stvari.

Nema tu misterije, jednostavno se radi o velikom znanju tih ljudi. Zbunjuje me jedino Ivan Goran Kovačić koji je 1937. godine napisao pjesmu »Moj grob«, a 1943. godine su ga ubili četnici negdje u crnogorskim planinama, nikada mu nije nađen grob. Priznajem da to ne mogu racionalno objasniti, naježim se svaki put kada se toga sjetim. **47**

S.H.B. – Možda pjesnička intuicija '37. je već bilo očito novo evropsko klanje, a nije bio ni dobrog zdravlja. Kafka je još ranije predivio ta tmurna vremena.

S.H.A. – Koja još uvijek traju. U Kafkinom »Procesu« su procesuirani samo lijepi ljudi, točnije, više ružni ljudi su istrebljivali manje ružne ljude.

S.H.B. – Možda zato što je ljepota moć, žene to najbolje znaju.

S.H.A. – Kaže se da su do nekih godina roditelji krivi za tvoj izgled, a poslije sam preuzimaš tu odgovornost, valjda to nekako dolazi iznutra. Često se sjetim zadnjeg kongresa jugoslavenskih komunisti s kojeg su velikosrbi istjerali Slovence i Hrvate, bili su to najružniji mogući Srbi. Nekima od njih su tepali: mladi, lijepi i pametni (jebem li im majku prekrasnu). Eksplozija ružnoće dogodila se i na prvom saboru HDZ–a kada su delegati prekinuli i napali onoga bosanskog svećenika koji je govorio o toleranciji i suživotu, bio je to stravičan prizor. **48**

S.H.B. – Sve ti je to relativno, tebi su bili ružni, a nekome su bili lijepi.

S.H.A. – Da se vratimo Pessoainoj revoluciji, on je bio u sličnoj društvenoj poziciji kao i mi i bavio se sličnim pitanjima. **49**

Revolucija mi zvuči kao silovanje, a to rade samo bolesni idioti, uvijek postoji šansa da djevojku zavedeš.

Mislim da je Pessoa mislio na zavodjenje.

S.H.B. – Samog sebe ne možeš zavesti na bolje. Kako misliš da bi nekoga drugog mogao promijeniti? **50**

S.H.A. – Kada shvatim da sam bio glup pokušavam se popraviti, pokušavam biti bolji, ne ponavljati iste pogreške. Toliko sam gluposti u životu napravio. Ako sam nekada bio glup, znači da sam i danas glup. Možda nešto manje glup negoli prije deset godina, ali sam i nadalje glup. To su samo izvedenice iz one Sokratove rečenice »Znam da ništa ne znam.«

Zamisli nekog političara, svećenika ili direktora kako priznaje svoju glupost. Toga nema, pogotovo što su oni dio hijerarhijskog sustava koji teško priznaje svoje pogreške, tj. svoju glupost.

S.H.B. – Već smo konstatirali kako ljudi ne vole kada im ukazuješ na njihovu glupost.

S.H.A. – To je prokletstvo. Ljudi su tako montirani da vole slušati samo komplimente o sebi, to povlađuje ljudskom EGOIZMU. Volimo slušati kako smo lijepi, pametni, dobri, sposobni ... iako je istina da nismo ni tako lijepi, ni pametni, ni dobri, ni sposobni ... Istina često boli, a mi se užasno bojimo boli, zato i izbjegavamo čuti istinu, mrzimo istinu. **51**

S.H.B. – Samo Bog zna što je istina, samo on može suditi.

S.H.A. – Eto, potpuno se slažem s tobom. A slažeš li se ti sa mnom kako su hijerarhijski sustavi, bilo politički, bilo religijski, bilo gospodarski, itd., ljudski sustavi i stoga podložni greškama, tj. gluposti?

S.H.B. – Slažem se.

S.H.A. – Pojedinač će možda i priznati svoju glupost, ali hijerarhijski sustav mnogo teže. Jer bi »mali ljudi« s dna hijerarhije mogli posumnjati u njihovu nepogrešivost, tada hijerarhijski sustav gubi na autoritetu.

Poznati su primjeri iz pokojnoga Sovjetskog Saveza kada bi se uklonjeni disidenti retuširali sa starih fotografija, izbacivali iz knjiga i filmova kao da ih nikada nije bilo. Krivotvorila se povijest samo da bi sa ostavio dojam nepogrešivosti sustava. **52**

Orwell je za svoju 1984. nesumnjivo bio inspiriran sovjetskim hijerarhijskim sustavom, jer je u španjolskom građanskom ratu, dakle tisuće kilometara od Moskve, na svojoj koži osjetio jezivu okrutnost tog sustava. Sovjeti su završili na stovarištu povijesti, ali sada s užasom primjećuješ elemente iz 1984. kod američke birokracije, čak mi Rusi izgledaju naivci prema ovima.

S.H.B. – U pravu si, američki gospodari prstenova manipuliraju strahom kod ljudi da bi ostvarili svoje pogane ciljeve, a sve se svodi na moć, novac, kontrolu.

S.H.A. – Orwell je sve to predvidio sredinom XX. stoljća. Izmišljaju se ratovi, strahovi, napetosti, samo da bi se očuvao hijerarhijski sustav moći. Sve se to radi s predumišljajem kako bi bogati ostali bogati, a sirotinja sirotinja. **53**

Američka administracija ne priznaje da je Vijetnam bio greška (ako se pod riječ greška mogu staviti godine ubijanja i razaranja). Priznati grešku znači priznati svoju glupost. Ljudi bi mogli zaključiti: ako je hijerarhijski sustav jednom u prošlosti prije 5, 10, 20, 50, 200 godina bio u krivu, tko nam onda jamči da je danas u pravu. Priznati svoju glupost nije ništa drugo već priznanje svoje ljudskosti.

Biti uvijek u pravu, biti bezgrešan i nepogrešiv nije ništa drugo negoli glumatanje bogova.

S.H.B. – Ljudi su ljudi, grešni i nesavršeni kao i sustavi koje su stvorili. Bezgrešnost je odlika bogova, a mi smo samo ljudi.

S.H.A. – Eto smo opet došli na »grijev struktura« od Leonarda Boffa.

Imam u glavi jednu teoriju koja bi mogla sve objasniti. Dalo bi se to još razraditi, ali to je uglavnom to, samo se nadam da ću biti u stanju jednostavno ti je predočiti.

S.H.B. – Imaš teoriju koja bi mogla sve objasniti?

S.H.A. – Gotovo sve, ovo najvažnije – ratove. Teorija započinje pomalo brutalno, započinje tvrdnjom da nema ljubavi.

S.H.B. – Nema ljubavi?

S.H.A. – Točno, nema ljubavi.

S.H.B. – Nema ljubavi?

S.H.A. – Nema ljubavi.

S.H.B. – Kako misliš – nema ljubavi?

S.H.A. – Jebi ga, Vahide – izgleda da nema ljubavi.

S.H.B. – A Shakespeareov »Romeo i Julija«, a Hvalospjev ljubavi iz Biblije, a sve one pjesme od Beatlesa?

Hoćeš reći da su oni milijuni stranica, romana, filmova, pjesama o ljubavi bili zabluda, a da si ti u pravu?! Je l' to hoćeš reći?!

S.H.A. – Čekaj, pomalo, smiri se, sve ću ti objasniti, barem se nadam.

Schopenhauer tvrdi da je temeljna pokretačka sila svih živih bića »VOLJA ZA ŽIVOTOM.«

Nietzsche je rekao da je to »VOLJA ZA MOĆI.«

Bergson upotrebljava izraz »ŽIVOTNA SILA« (élan vital).

Smatram da je termin »životna sila« najbolji, može se na primjer koristiti i životna energija. Ja ću koristiti termin EGOIZAM (to je otprilike to, kasnije će ti biti jasnije zašto uzimam baš taj termin).

Dakle, životna sila je osnovna sila koja pokreće sva živa bića, kako ljude, tako i biljke i životinje.

Ta životna sila postoji u svim živim bićima, od jednostanične amebe do čovjeka.

U prirodi je neprestana borba za život, svaka travka, svaki grm, svako stablo bori se za mjesto pod suncem, raste, razmnožava se, umire. **54**

Kod životinja imamo borbu za hranu, za teren, za partnera, samo najjači opstaju, samo najbolji prenose gene na svoje potomke, samo najsposobniji od vrste idu dalje.

To je okrutno, ali je jednostavno tako, priroda je okrutna, a mi smo dio te prirode – bez ikakvih iluzija. **55**

Proizišli smo iz prirode, malo se odmaknuli od nje (najviše zahvaljujući bibliotekama), ali borba za opstanak, zakon jačeg, i dalje vlada ljudskim društvom.

Kao što se lavovi bore za mjesto u hijerarhiji čopora tako se i homo sapiensi bore za položaj u društvu, u hijerarhijskom sustavu, bilo u politici, bilo u gospodarstvu, za položaj bilo u kojoj formalnoj ili neformalnoj socijalnoj skupini.

I to je u redu, to je prirodno, to je rezultat natjecanja pojedinačnih životnih sila iliti ga pojedinačnih EGOIZAMA koji su osnovna pokretačka sila svih živih bića. **56**

Sve ono što nazivamo ljubav, mržnja, zavist, pohlepa, požuda, ljubomora, radoznalost, sve ono što nazivamo emocijama, sve ono što nazivamo strahovima, sve ono što nazivamo inteligencijom, fizičkim izgledom, temperamentom, fizičkom snagom, snalažljivošću, libidom, izdržljivošću, upornošću, brzinom, itd.

Sve su to samo pojavni oblici, derivati onoga što zovemo »životna sila« ili EGOIZAM.

Životna sila ima neki svoj zenit, ovisno o životnoj dobi, zatim ide u silaznu putanju koja se donekle kompenzira iskustvom.

Tvoja životna sila se u biti sastoji od gena (koje si naslijedio od predaka i koji su nepromjenjivi) i od onoga što si uspio naučiti od svoje okoline (tu već nismo svi ravnopravni, ne startamo svi s iste pozicije, ovisno od našem položaju u društvu).

S.H.B. – Da ipak malo ne pojednostavljuješ stvari?

S.H.A. – Točno, da bih ti objasnio što želim reći moram pojednostavniti. Čini mi se da je naša civilizacija tijekom stoljeća toliko iskomPLICIRALA stvari da se više ne možemo snaći u toj šumi pojmova. Kažem ti, da bismo objasnili svijet koristimo riječi,

a riječi nisu brojevi, riječi su užasno neprecizne. Neke riječi upravo nedostaju, dok su druge isuviše dvosmislene. **57**

Uzmimo samo riječ ljubav. Prvo pomislimo na ljubav između muškarca i žene, onda imamo ljubav prema djeci, prema roditeljima, rodbini, ljubav prema prijateljima, ljubav prema rodnom kraju, ljubav prema domovini, ljubav prema slobodi, ljubav prema Bogu, ljubav prema prirodi, prema životinjama i tako u nedogled. Sjetit ćeš se kako su nam prije rata u predmetu »Obrana i zaštita« spominjali i ljubav prema oružju – užas.

Ljubav nije nikakva sila po sebi, ono što nazivamo ljubav samo je derivat životne sile, tj. EGOIZMA.

Mi smo sve to previše izromantizirali, iskomplicirali. Kada se zaljubiš u neku ženu, nesvjesno je idealiziraš, tvoj život nema smisla bez nje, ona je jedina, najbolja, ona je kraljica nad kraljicama, voliš samo nju, vidiš samo nju, želiš samo nju. To, naravno, zovemo ljubav, ali tu u biti tvoja životna sila, tvoj EGOIZAM, hoće tu ženu samo za sebe. Tvoj EGOIZAM hoće za sebe nešto što je za tebe najbolje moguće.

Ako i Julijin egoizam isto tako reagira na tebe, onda je to ono što nazivamo idealna ljubav.

Kako u životu ništa nije idealno, tako je i tu jedan egoizam uvijek barem malo slabiji, a drugi se pomiri sa sudbinom, kompromis, otprilike tako nekako.

Ako, pak, Julija nije impresionirana tvojom životnom silom, tada imamo tzv. nesretnu ljubav i tada imamo patnju, ku-knjavu, što nije ništa drugo negoli samosažaljevanje (većina ljubavnih pjesama svodi se na to). **58**

S.H.B. – Nisi baš romantičan.

S.H.A. – Nisam uopće romantičan, pokušavam biti realan.

S.H.B. – Znaš li da više ljudi vjeruje u ljubav negoli u bogove, zar moraš sve uprljati?

S.H.A. – Baš suprotno pokušavam očistiti površinu od stoljetne boje, laka, hrđe i prljavštine te doći do biti. Zanima me istina, ma kakva god ona bila. Schopenhauer tvrdi da je ljubav podvala seksualnog nagona, ipak se ne bih potpuno složio s tim starim njemačkim cinikom. **59**

Uzmimo, zatim, ljubav roditelja prema djeci. Prirodno je da roditelji vole svoje potomstvo, to je jednostavno jedan dio njih, oni u biti vole dio sebe, oni vole sebe, opet dolazimo do EGOIZMA.

Za mačku je poznato da je najopasnija kada ima tek okočene mačiće, ako pomisli kako joj želiš nauditi pomlatku obična domaća mačka pretvara se u zvijer koja ti skače na oči. Njezina životna sila nagoni je da brani svoje nemoćno potomstvo, to je prirodno.

Onda ona famozna ljubav prema Bogu. Spinozina definicija boga (koja je meni najprihvatljivija) tvrdi kako se bog nalazi u svakom čovjeku, u svakom živom biću, u svakom kamenu, u svakom predmetu, u svakoj kapljici rose, u svakoj kapi svakog oceana. E, ako mi ukažeš na jednoga takvog bogoljuba ja častim gajbom piva.

S.H.B. – Ne prihvaćam okladu.

S.H.A. – Zatim dolazimo do onog nema najzanimljivijeg, do »ljubavi prema domovini.«

Postoje dva pola: postoji pojedinac i postoji čovječanstvo. **60**

Između tih dvaju polova čovjeka uvijek nalazimo u okviru neke socijalne skupine. Čovjek je uvijek član više socijalnih skupina. Nekim socijalnim skupinama pripadamo rođenjem, a pripadnost nekim socijalnim skupinama izabiremo sami. **61**

Najvažnije skupine su obitelj, pleme, nacija, religijske skupine, rasne skupine, navijačke skupine, itd.

Ti i ja smo iz iste ulice, istoga kvarta, navijamo za isti nogometni klub, za istu reprezentaciju, iz iste smo regije, pripadnici smo iste nacije, građani iste države, Evropljani smo, bijelci i na kraju pripadamo socijalnoj skupini koju zovemo čovječanstvo.

Udruživanje u skupine nije samo specifičnost ljudi, i u prirodi nalazimo udruživanje u skupine radi lakšeg opstanka, imamo rojeve pčela, skakavaca, bumbara, jata riba, ptica, stada antilopa, bizona, čopore delfina, lavova, majmuna.

Čopori sisavaca često se između sebe bore za životni prostor. Kod životinja nećemo naići na nešto kao što su Ujedinjeni narodi, a ako ćemo pravo, ta organizacija se kod homo sapiensa pojavila tek u prošlom stoljeću.

Dakle, kod vukova imamo samo čopor, u prirodi nećemo naići na nešto kao što je kongres svih vukova svijeta. Premda možda čak i tu ima iznimki, negdje sam pročitao kako kitovi komuniciraju zvukovima koji su na jako niskim frekvencijama, a voda je medij koji propušta zvuk četiri puta bolje nego zrak. Tako da su prije pojave brodskih propelera kitovi mogli komunicirati između sebe po cijelom svijetu. Kit uz obale Čilea mogao je razgovarati s onim kod Grenlanda, nevjerojatno.

S.H.B. – Sjebasmo kitovima komunikaciju.

S.H.A. – Sjebali smo mi i kitove. Dakle, ljudi se udružuju u skupine. Svoju životnu silu, svoj EGOIZAM, udružuju s drugima radi nekog cilja, interesa ili samo zato jer su rođeni u okviru nekoga grada, pokrajina, nacije, religije, itd. Erich Fromm je često koristio izraz »kolektivna narcisoidnost«. Zadnjih petnaestak godina na ovim balkanskim prostorima sred nacija teško oboljelih od narcisoidnosti nikada nikog nisam čuo da je spomenuo termin »kolektivna narcisoidnost« – žalosno.

Zanimljivi su pojavni oblici u kojima se životna sila, tj. EGOIZAM, pojavljuje u društvenim grupama. Sjećaš se, naravno, dana kada je Goran Ivanišević, mashala, napokon

osvojio Wimbledon. Nakon što je već tri puta izgubio u finalu, na zalasku karijere, kada su ga već svi otpisali, napravio je čudo i osvojio najveći trofej u tenisu. Gotovo čitav Split i okolica su se spustili na Rivu da ga dočekaju. Takvu feštu ne pamte ni najstariji, teško da je i Dioklecijan doživio takvo nešto. Što smo mi u biti slavili?

Slavili smo svjetski uspjeh jednoga iz našeg plemena, jednoga Hrvata, jednoga Dalmatinca, jednoga Splitsanina.

Slavili smo uspjeh jednoga od nas, on je dio nas, dio naše skupine, naše društvene grupe.

Slavili smo u biti sami sebe.

Ogromna energija, gomila strasti i emocija isplivali su na površinu tog dana. Jedini pokretač svega toga su naše pojedinačne životne sile, tj. EGOIZMI.

S.H.B. – Zvuči razumno, nastavi.

S.H.A. – Uzmimo sada navijačke skupine. Čitav grad, čitava Dalmacija i pola Hercegovine išarani su grafitima koji izjavljuju ljubav prema jednom nogometnom klubu. Gomila ljudi na stadionima, uglavnom muškaraca, javno izjavljuje ljubav, obožavanje, vjernost do groba lokalnom nogometnom klubu.

Nije li to malo blesavo?

S.H.B. – Nemoj mi reći da i ti nisi bio jedan od njih.

S.H.A. – Naravno da jesam, i urlao po stadionima i dobivao batine, itd. Ne bježim od toga. Samo mi onda još nije bilo jasno o čemu se tu zapravo radi.

Onih jedanaest na terenu predstavlja nas, našu društvenu grupu, njihova pobjeda naša je radost, njihov poraz naša je tuga, opet emocije, masovne emocije, gomila energije. Od sveg tog cirkusa najveću korist imaju uprave klubova koje okreću velike novce, u upravama uglavnom sjede precijenjeni šugavi političari. A sve se svodi na isto kao i kod Ivaniševića. Slaveći

naš klub, slavimo sami sebe, čisti pojedinačni EGOIZAM udružen u skupinu u prikrivenom obliku.

Ljubav prema svom klubu je u biti samoljublje, jedan od pojavnih oblika životne sile – egoizma. Susreti između Hajduka i Dinama pravi su mali ratovi između navijačkih skupina, osim verbalnih prijatnji i vrijeđanja često ima teže i lakše ranjenih, razbijenih izloga, zapaljenih automobila, itd.

To su u biti isti oni ratovi, samo u malom, koji se vode između nacija, vjerskih skupina, rasa.

Sve je isto kao i kod pravih ratova, iste su nagomilane emocije, samoljublja, narcisoidnosti i mržnje prema onim drugima, samo umanjenih dimenzija, te nema organizirane državne hijerarhije, medija i svećenika da sve to blagoslove.

Napokon dolazimo do čuvene ljubavi prema domovini, iliti patriotizma. Rođen si u okviru neke domovine, države, nacije, vjerske skupine, rase. Od malena te uče o ljubavi prema svojoj domovini. Ona je jedina, najljepša, itd.

Najednom tvoja domovina, tvoje pleme, je ugrožena, napadnuta, treba se braniti.

I ti onda ideš braniti svoju domovinu, svoju naciju, svoje pleme, svoj grad, svoju obitelj, na kraju krajeva samog sebe. Domoljublje je u biti samoljublje, EGOIZAM, samo što smo mi to izromantizirali.

S.H.B – Kako možeš nazivati egoizmom kada netko daje život za svoju domovinu, kada je spreman poginuti za druga u borbi?

S.H.A. – Spreman si poginuti za druga kojeg jedva i poznaješ boreći se protiv onoga koga uopće ne poznaješ. U ratu si ti nešto kao i mačka koja ne žali život kako bi obranila svoje mačiće, svoj teritorij, životni teritorij skupine kojoj pripadaš. Ti shvaćaš kako je sve tvoje napadnuto i udružuješ svoj egoizam s drugima da biste obranili vašu zajedničku domovinu, da biste opstali kao nacija, pleme. Opstanak tvoje grupe ti je važniji od

tvog opstanka, oni kod kojih je jača životna sila tj. egoizam, hrabriji su u borbi.

Ugroženost može biti stvarna ali može biti i umjetno proizvedena, izmanipulirana. Potrebno je mnogo ispiranja mozga da bi se uvjerilo američkog vojnika u Iraku kako je tu došao braniti svoju domovinu, svoju naciju, svoje pleme, slobodan demokratski svijet, itd. Čovjek je takav kakav jest, nije ni dobar ni zao, takav je kakav jest – EGOIST – pokretan prije svega egoizmom (zamisli samo masu u stadionskoj euforiji kako umjesto imena klubova ili nacija urla JA! JA! JA!, i sve će ti biti jasnije). Čovjek uvijek veže svoj egoizam s pripadnicima svoje nacionalne, vjerske, rasne ... skupine, a derivatima egoizma, tj. emocijama, strastima, strahovima lako se da manipulirati.

Kao i kod navijača, gdje smo zaključili da jedino nekakve uprave u pozadini imaju koristi od puste energije koja se troši na stadionima i oko njih, tako i kod nacionalnih, vjerskih, rasnih sukoba postoje u pozadini nekakve uprave, elite, gospodari prstenova koji okreću velik novac, trguju oružjem naftom, krvlju ...

Koriste energiju životnih sila, sukobljenih nacija, rasa, vjera, koja se troši u međusobnoj mržnji kako bi zarađivali na tome.

Jedina socijalna skupina koja je zbilja ugrožena zove se čovječanstvo, trebalo bi shvatiti da je pripadnost toj skupini važnija bilo od koje nacionalne, vjerske, rasne, regionalne ili bilo koje druge skupine.

S.H.B – Ooo, pa ti tipuješ na razum. Ne znam koliko ti je to pametno.

S.H.A. – Na razum, nego što drugo. Za sada nismo naišli ni na što savršenije u svemiru. **62**

Razum je također izvedenica naše životne sile, tj. egoizma. Pomoću razuma shvatili smo da je čovjek prije svega egoist i da je to osnovna sila koja nas pokreće kroz život.

Razum nam kaže da kada EGOIZAM shvatimo do kraja, on se pretvara u svoju suprotnost, slijedi totalni obrat. Glasi: čini dobro, dijeli i pomaži koliko možeš, ali ne zbog toga što si ti nekakav dobri samaritanac ili zbog nekakve Božje zapovjedi, već zbog toga što si EGOIST. **63**

Razumom smo došli do toga da je najbolje za tvoj egoizam činiti dobro. To propagiraju sve velike religije kao Božju zapovijed, mi smo do istog toga došli razumom shvaćajući naš egoizam do kraja, razumom, bez Božje objave. Ovo je ključ rebusa, rebus je riješen, sve se uklapa, i Sokrat, i Nietzsche i ono bitno iz velikih religija i ... Mistifikacija više nije potrebna (mistifikacija je samo druga riječ za prijevaru), na kraju krajeva, sv. Jakov jasno tvrdi kako je ispravno djelovanje (življenje) bitnije od ispravnog vjerovanja, a isto to tvrdi i Spinoza.

- S.H.B. – Rebus je riješen, vojskovođe se slobodno mogu prekvalificirati u goniče magaradi, ma, daj, budi pametan.
- S.H.A. – I to je sve što sam ja uspio izmudrovati.
- S.H.B. – Moral koji se zasniva na egoizmu?
- S.H.A. – To je prirodni moral, ali zahtijeva upotrebu razuma. Zahtijeva da opravdamo ono iz našeg imena što nas razlikuje od drugih živih bića – homo sapiens – (razumni čovjek).
- S.H.B. - Ljudski razum svakodnevno se napada sa svih strana, uzmimo samo marketing.
- S.H.A. - Iz beskraja tog marketinga uzmimo samo coca-colu. Čitave vojske marketinških stručnjaka, psihologa, socio-

loga ... besramno sugeriraju kako je emocija radosti povezana baš s tim proizvodom (coca-cola i osmijeh, uživaj, itd.). Naravno, njihov cilj nije nekakva ljudska sreća, već povećanje prodaje, tj. profita. Potrošači se smatraju ovcima kojima se nameće šablon kako se zadovoljstvo nalazi samo u posjedovanju i konzumiranju. Razum nam govori kako se sreća ne nalazi u boci coca-cole.

S.H.B. - Možda, hoćeš reći kako se sreća nalazi u nekavoj drugoj boci?

S.H.A. - Izgleda da nema sreće u bocama. To mi govori razum. Zato želim živjeti u svijetu bez ratova, granica, blindo vrata i zaštitara (koji se sve više pojavljuju kao privatne vojske moćnih organizacija i pojedinaca). Želim živjeti u svijetu gdje su ljudi sretniji, nasmijaniji, opušteniji jer bi u takvom svijetu meni bilo bolje, jer sam egoist, kužiš?

S.H.B. – Nije li to poziv da se čini dobro na zemlji, da se podijeli sve i slijedi Isus koji će nas primiti u kraljevstvo nebesko poslije smrti.

S.H.A. – Što će biti poslije smrti ja zbilja pojma nemam, ali znam da ne postoji vjernik koji nije posumnjao kako poslije smrti nema ništa, kao što ne postoji ni ateist koji nije pomislio kako ipak ima nešto. Zadržao bih se na čvrstom tlu, na zemlji. **64**

Zar nije obećavanje nekakvog raja također povlađivanje ljudskom egoizmu – JA ću se spasiti. JA idem u raj. Čini mi se da većina ljudi shvaća vjeru kao nekakvo dopunsko prekoživotno osiguranje, kao hajdemo ga uplaćivati, a poslije što bude, hajdemo se osigurati i s te strane, nemamo što izgubiti. Čežnja za sigurnošću je pasja osobina, ona je vuka srozala na psa. **65**

Za sada mi je poznat samo život na Zemlji i to samo donekle. Znam da ovaj svijet može biti bolji, poznata mi je ogromna ljudska energija koja se uludo troši. Želim svijet bez klasnih ograda, bez škola i bolnica za one više i one manje bogate, svijet bez radioaktivnih kiša. Želim takav svijet samo i isključivo zato što sam egoist i što pripadam čoporu koji se naziva čovječanstvo i htio bih da taj čopor opstane. Svakome tko se rodi na Zemlji pripada u nasljedstvo isti dio autorskih prava od Prometejeve vatre.

I ti želiš da tvoje dijete doživi naše godine u boljem svijetu jer si egoist.

Tu se više ne radi o nekakvoj utopiji gdje bi ljudi bili sretniji, radi se jednostavno o opstanku.

Gospodari prstenova moraju razdijeliti, tj. demokratizirati, moć, vlast, kapital na svim razinama, ne zbog toga da bi ih proglasili svecima već zbog vlastitog egoizma, da bi njihova djeca uopće imala šansu poživjeti na plavom planetu.

S.H.B. – Najmoćniji, najbogatiji uvijek misle kako će se oni nekako izvući, a da će se svi ostali podaviti.

S.H.A. – Svi smo na istom jebenom brodu. Zapovjednici broda i oni iz prve klase umišljaju kako će se izvući u svojim luksuznim čamcima za spašavanje.

Iluzija je to, mogu samo koji dan duže plutati u svojim blindiranim i dobro tapeciranim čamcima i u očajničkoj dokolici trpati jedni drugima bezvrijedne dolare u guzicu. Ovog puta neće biti »Carpathie« da ih pokupi. Mene se uopće ne tiče što će se svi drugi podaviti, ja se ne želim udaviti, ja ne želim osjetiti studen tamnog oceana ...

S.H.B. – Zato što si jebeni egoist.

- S.H.A. – Točno. Ne želim da se ja utopim, ni moji najbliži, ni moji prijatelji, ni moje pleme, ne želim da se itko utopi. Ili će se spasiti čitav brod ili neće nitko. **66**
- S.H.B. – Ništa bitno novoga nisi mi rekao, zlatno pravilo iz Biblije glasi: »Sve, dakle, što želite da ljudi vama čine, činite i vi njima.« A slično zvuče i Kantovi kategorični imperativi.
- S.H.A. – Od davnina je poznato kako treba činiti dobro da bi tebi bilo dobro, tj. zbog egoizma. Samo sam htio to jasnije predočiti služeći se nepreciznim riječima i svojoj gluposti unatoč. Ne znam koliko sam uspio?
- S.H.B. – Pa recimo za +3, možeš ti to i bolje, ali poznavajući tebe sve si mi ovo napričao zbog neke posebne ljubavi. Mene ne možeš prevariti.
- S.H.A. – Vidim da ti je nešto počelo dopirati do mozga.
- S.H.B. – Vidim kako već zaboravljaš da si samo glupan.
- S.H.A. – Aj, bog.

POGOVOR

(DOPUNSKO MUDROVANJE)

Ovakvi razgovori u kojima se raspravlja o osjetljivim temama između ateista i vjernika rijetko kada dovode do toga da obje strane razmjenom mišljenja dođu do nekih novih saznanja, do priznavanja svoji zabluda i tako se približe njenom veličanstvu – istini.

Uglavnom se svaka strana čvrsto drži svoje verzije istine, te se takvi razgovori često srozavaju do svađe i vrijeđanja. Tada istina više uopće nije bitna, jedino je bitno tko će izići kao pobjednik u sukobu mišljenja.

Glavni razlog toga je u našoj taštini, tj. egoizmu. Toj granitnoj kocki koja bahato tvrdi kako je naše viđenje svijeta jedino ispravno. Tada su nam jasnije ove tvrdnje:

- Čovjek čovjeku može zavidjeti na svemu osim na pameti.
- Ništa na svijetu nije tako pravedno raspodijeljeno kao pamet – jer je svatko ima dovoljno.
- Kada bi postojala tržnica pameti, svatko bi opet uzeo svoju vlastitu.

Koliko mi je poznato, u filozofiji se zadnji tridesetak godina nije pojavila neka bitno nova teorija. Glavne su religije već tisućama godina nepromijenjene, računajući tu i brojne sekte koje nastaju i dandanas, ali u biti ne odstupaju mnogo od izvornog učenja iz kojega su potekle.

Dakle, ono što smatramo svojim mišljenjem nije ništa drugo već kombinacija stavova koje su drugi formirali i koji su nekada u prošlosti bili originalni, a koje smo mi na ovaj ili onaj način tijekom života usvojili i sada to smatramo svojim mišljenjem.

Onaj tko dublje poznaje problem, svjesniji je kako su naši stavovi puki odjek tuđeg mišljenja te kako je čuti nešto originalno i bitno novo gotovo nemoguće.

Sama svijest kako se tu radi o tuđim mislima, te poznavanje onih koji su to izrekli u originalu, je ipak nekakvo znanje.

A sama želja za novim saznanjima, za proširivanjem vlastitog znanja, je najiskrenije priznavanje vlastitog ne znanja tj. gluposti.

Oni kod kojih je ta želja mrtva i čiji je egoizam uvjeren kako sve zna, obično predstavljaju banalni primjer vladajućeg mišljenja svoje okoline.

Primijetili ste kako je ovo opet samo deriviranje slavne Sokratove rečenice »Znam da ništa ne znam«.

U dijalogu između dvojice starijih huligana često se spominje rat u B i H. Moje viđenje tog rata je prilično neposredno jer sam ga na samom početku doživio kao vojnik, a potom kao humanitarac. Svjestan sam kako je moja istina o tom ratu subjektivna. Ona se bitno razlikuje od službene deklaracije Hrvatskog sabora o tom ratu. Većina građana moje zemlje imaju o tom ratu toliko iskrivljenu sliku (zbog državnih medija), kao da se to događalo negdje u središnjoj Africi, a ne u zemlji s kojom dijelimo vremensku prognozu na isteku XX. stoljeća.

Čemu ta opsesija istinom? Zašto je ta istina toliko bitna?

Možda će biti jasnije iz primjera s dalekog istoka koji se nedavno dogodio (travanj 2005).

Masa kineskih demonstranata demolirala je japanske konzulate i restorane uz povike »Japanske svinje van«. Prosvjedi su motivirani pojavom japanskog udžbenika u kojem se nankingški masakr nad 300 000 Kineza naziva incidentom.

I kineska i japanska službena strana drži se svoje istine i ne žele se ispričati jedna drugoj. Sve to skupa izgleda kao uvertira u jedan lijepi rat, a svaki rat u XXI. stoljeću može biti i posljednji.

Uzrok napetosti su japanski udžbenici iz povijesti – dakle službena verzija istine koja se tiče događaja od prije šezdeset i više godina.

Tu mi stvar izgleda jasna. Kolektivna japanska narcisoidnost tj. egoizam, ne želi priznati svoju crnu stranu. Ovdje bi zgodno bilo ponoviti Nietzscheovu rečenicu koja navješćuje Freudovu psihoanalizu: »Moje sjećanje kaže da sam to učinio, moj ponos kaže da to nisam učinio, moje sjećanje uzmiče«.

Kako li je lako biti objektivan prema nečemu u što niste izravno upleteni i kada problem promatrate sa sigurne distance!

Istina, ne mogu se oteti dojmu: da su pobjednici iz Drugoga rata na području bivše Jugoslavije imali hrabrosti priznati potpunu istinu, da su smogli snage suočiti se sa svojom crnom stranom, kako u tom slučaju njihovi unuci ne bi ponovno ratovali.

Predlažem da se udžbenici povijesti svih balkanskih naroda u svezi posljednjeg rata pišu u Haagu, a zašto ne i japanski.

No, oni će imati težinu istine samo u slučaju da se odgovorni za smrt stotina tisuća Iračana nađu pred istim sudom. Jedino tada će taj sud imati autoritet svjetske pravde.

Kada bi se kriteriji Haaškog suda primijenili na II. svjetski rat, osim gomile nacista i fašista, i veliki broj sovjetskih, američkih, britanskih i partizanskih generala i političara završio bi na dugogodišnjoj robiji.

Svaka stranica povijesti civilizacije ljepljiva je od krvi, to su tomovi nasilja, patnje, zločina, genocida silnijih nad poraženima. Možda je vrijeme da se suočimo s svojom poviješću bez romantike i patetike po pravilima Međunarodnog suda za ratne zločine. Ta povijest je beskonačni popis nasilja, ali to je istina o nastanku naše civilizacije; ako želimo dalje, trebamo se suočiti s onim što jesmo i kako smo do ovdje dospjeli.

Trenutno je prema američkom Predsjedniku terorizam svjetski problem br. 1, a slično zборе i evropski birokrati.

U svijetu je 2004. godine. u terorističkim napadima poginulo 1907 ljudi, što je povećanje u odnosu na 625 poginulih, koliko je za 2003. godinu izvijestio State department.

U istom tom svijetu svakoga DANA od ekstremnog siromaštva umire 50.000 ljudi, da i ne spominjemo brojeve vezane uz AIDS, prometne nesreće, ubojstava, itd.

Je li terorizam zbilja svjetski problem br. 1?

Na istočnoj obali jadranskog mora svake sezone život izgubi nekoliko desetina turista. Najčešći uzrok smrti su nesreće pri ronjenju, utapanja plivača, pomorske nesreće, vremenske nepogode, itd.

Posljednji napad morskog psa na hrvatskom dijelu Jadrana dogodio se sedamdesetih godina prošlog stoljeća.

Dakle, izjaviti kako je morski pas najveća opasnost na Jadranu značilo bi izreći notornu laž.

Morski pas, kao i terorizam, kod ljudi izaziva strah. Strah je najstarija od svih emocija i omogućila nam je opstanak kroz milijune godina evolucije, tu emociju dijelimo s mnogim živim bićima. Ljudska kao i životinjska reakcija na strah je bijeg ili napad na izvor opasnosti.

Razum nas čini ljudima i mnogo je novijeg datuma od emocije straha. Mukotrpno stečeno znanje civilizacije prenosi se odgojem s generacije na generaciju dok reakciju na strah ne moramo učiti, ona je iskonska i s njom se rađamo.

Strah paralizira razum, služi kao omekšivač za mozak. Nietzsche veli da je srčan onaj koji poznaje strah ali njime gospodari: vidi bezdan ali ga gleda s ponosom. Ako nam je emocija straha omogućila preživljavanje kroz duga stoljeća evolucije, smo nam razum može

osigurati opstanak u budućnosti. Da bi se služili razumom, moramo pobijediti strah, potrebna je hrabrost.

Orwell je u svojoj »1984.« predvidio kako će vladajuća partija smišljeno i permanentno izazivati kod ljudi strahove od neprijatelja samo da bi se zadržala vladajuća hijerarhijska struktura, da bi vladajući ostali vladajući, a potlačeni na dnu.

Mislim kako iza ovog straha od terorizma ne stoji nekakav lukavi um, prije će to biti spontana reakcija golemih birokratskih struktura kako bi opravdali svoje postojanje. Postoji i druga strana jednadžbe, a to smo mi mali ljudi koji jedva čekamo da za svoje probleme, frustracije, strahove, nesposobnosti, nedostatak hrabrosti ... optužimo nekog drugog. Jesu li su to Židovi, Albanci, Hrvati, Srbi, Arapi, stranci, teroristi ili netko drugi - uopće nije bitno, bitno je da to nismo mi. Mnogo je lakše krivca naći u drugome nego li se suočiti sam sa sobom, to je stara priča o našem primitivnom egoizmu, ali uvijek pali, hvala Bogu - krivi su oni drugi.

Je li strah izazvan smišljeno ili je riječ o stihiji i nije toliko bitno jer se rezultat svodi na isto.

Strah od terorizma kojim je impregniran bogati dio svijeta zadnjih godina dovodi do toga da se odvrća pogled od najvažnijeg problema, strah služi kako bi se zadržao postojeći hijerarhijski sustav moći.

Trenutačni model parlamentarne demokracije promoviran je krajem XVIII. stoljeća. Za ono vrijeme bio je izuzetno napredan, ali danas mora odgovoriti na izazove modernih komunikacijskih tehnologija.

Uvođenje tehnoloških novina u postojeće demokratske rituale značilo bi efikasniju demokraciju tj. vladavinu naroda, značilo bi nužno pravedniju raspodjelu političke moći, što nužno znači i pravedniju raspodjelu bogatstva, što bi između ostalog dovelo i do uklanjanja uzroka terorizma.

Politička i ekonomska moć su uvijek bile i jesu usko povezane i nedjeljive, bez obzira da li govorimo o SAD-u, komunističkoj Kini ili o nekoj od državica s prostora bivše Jugoslavije.

Godine 1998. 350 najbogatijih ljudi na planetu posjedovalo je imetak veći od ukupnog godišnjeg prihoda polovice svjetskog stanovništva. Otprilike toliki je i omjer moći njihova utjecaja na budućnost planeta.

Modernizirana demokracija bi mogla ostvariti proročanstvo Andyja Warhola kako će u budućnosti svi imati 15 minuta slave. Do tih dana trebati će još dosta hrabrosti.

Koliko je hrabrosti potrebno da bi istina došla na svoje govori nam i povijest jedne velike istine koja glasi da se zemlja vrti oko sunca.

To da se zemlja okrene oko svoje osi za 24 sata te da za godinu dana napravi krug oko Sunca danas je nesumnjiva istina koja se uči u svim osnovnim školama svijeta, ali do toga se nije došlo tek tako.

Heliocentrična teorija je nastala u prvoj polovini XVI. stoljeća. Njezinim osnivačem smatra se Poljak Nikola Kopernik, premda su mnogo prije njega neki Grci te čudaci iz raznih naroda dolazili na istu ideju.

Do tada je u Evropi bila vladajuća geocentrična teorija, tj. da se Sunce i ostala nebeska tijela okreću oko Zemlje. Tu teoriju je poučavala Crkva (i katolička i protestantska). Zbog čega je Crkva zastupala tu teoriju kada o tome nema ni riječi u Bibliji?

Kršćanski filozofi (skolastici) veoma su brzo uvidjeli da biblijska mudrost nije dovoljna kako bi se potpuno objasnio svijet te su proučavali znanja antičke civilizacije. Pritom su naišli na Aristotela koji je za srednjovjekovne teologe bio veliki autoritet, poštovali su ga gotovo kao Boga, a njegovo viđenje svemira je bilo geocentrično i to je Crkva prihvatila kao istinito.

Tako je Giordano Bruno, kojeg su 1600 g. spalili na lomači zbog hereze jer je između ostalog zastupao Kopernikovu heliocentričnu teoriju, u biti izgubio glavu zbog Aristotela. Koji je, uzgred budi rečeno, u Evropu došao na arapskom, a ne u grčkom originalu, jer su i ondašnji Arapi shvatili kako nije baš sva mudrost u Kuranu te su i oni proučavali Antičke klasike.

G. Bruno je jedan od oni koji su životom platili hrabrost za istinu, Vatikan je tek 1920. godine – evala - priznao da se Zemlja vrti oko Sunca. Što govori u prilog tromosti hijerarhijskih struktura.

Da se preko noći mogu promijeniti vladajuće istine svjedoci smo svi mi s istoka Evrope koji smo doživjeli 1990. godinu. Pao je berlinski zid i promijenila se politička klima od srednje Evrope, pa sve do japanskih otoka. Na prostoru bivše Jugoslavije ta promjena je bila posebno dramatična zbog istodobnog bujanja nacionalizma i priprema za predstojeće etničke sukobe.

Nakon četrdeset pet godina vladavine komunističke, tj. ateističke, ideologije, naglo se vratila parlamentarna demokracija, a religija je zauzela prostor koji je imala stoljećima prije.

Svatko od nas zna na desetine ljudi iz bliže okoline i iz javnog života koji su od članova komunističke partije - dakle ateista - postali gorljivi vjernici i pristalice parlamentarne demokracije.

Promjene u društvenoj okolini događaju se stalno te se ljudi svakodnevno prilagođavaju novonastalim uvjetima, ali tako velike i nagle promjene su ipak rijetkost i držim kako nisu dovoljno istražene iz psihološko-sociološkog kuta.

Što se dogodilo 1990 g. na Istoku? Kako bi u prirodi opisali taj fenomen?

Dogodila se nagla promjena klime, promjena općih životnih uvjeta, recimo da je došlo do naglog prestanka ledenog doba.

U prirodi to izgleda ovako: sve one jedinke i vrste koji nisu u stanju prilagoditi se novonastalim uvjetima života (novoj klimi) osuđene su na izumiranje.

Sama inteligencija definira se kao sposobnost snalaženja u novim situacijama.

Ili je sastavljač ovih rečenica izuzetno neinteligentan ili nešto nije uredu s ovom definicijom, naravno, realnije je ovo drugo, jebi ga, istina boli.

Nekada su društvenu klimu na Istoku određivali drugovi iz Centralnog komiteta, danas je klima toplija, ali je moć uglavnom ostala u rukama istih ljudi koji su se prilagodili novim uvjetima. Možemo opet zaključiti kako je svrha vlasti vlast, i da je pokreće volja za moći - egoizam - te kako su razna politička, pa i vjerska uvjerenja koje smatramo sastavnim dijelom naše osobnosti i nazivamo moralom samo pjena na vodi te se vrlo lako mijenjaju pred višom silom - pred nagonom za preživljavanjem.

Samoodržanje individuumu predstavlja njegovo prilagođavanje zahtjevima za održanje sustava. On više ne može izbjeći sustav. Za prosječna čovjeka samoodržanje je postalo ovisno o brzini njegovih refleksa. Sam um postaje istovjetan s tom sposobnošću prilagođavanja.

Max Horkheimer

U prirodi se jedinke prilagođavaju kako bi doslovno preživjele, u ljudskom društvu se odvija jako sličan, ali ipak bitno različit proces.

Ono što tjera ljude da se prilagođavaju novonastalim društvenim situacijama jest strah, strah za egzistenciju, strah od marginalizacije, odbačenosti, osamljenosti, strah od dna društvene hijerarhije gdje preostaju nikakvi ili teški i slabo plaćeni poslovi. Za pobijediti taj strah potrebno je mnogo snage i hrabrosti koju posjeduju samo rije-

tki, i zato se u ljudskom društvu najjače jedinke znaju naći i među neprilagođenima. Među onima koji ne mijenjaju svoja uvjerenja tek tako sezonski, bez obzira da li su vjernici ili ateisti.

Spomenuh moral, Schopenhauer veli kako smo dvije tisuće godina pokušavali naći sigurni temelj morala te zaključuje kako ne postoji nikakav prirodni moral, već je on sredstvo izmišljeno zbog boljeg kroćenja zlog i sebičnog ljudskog roda koji bi propao bez potpore pozitivne religije i građanskog zakona.

Dakle, naš moral se zasniva na strahu, na strahu od Božje kazne i od državnih sankcija ako prekršimo zakon.

Zapovijed kršćanskog morala glasi: »Ljubi bližnjega svog kao sebe sama.« Iz čega proizlazi da se ljubav prema sebi, tj. egoizam, konstatira kao razumljiva i prirodna, dok se ljubav prema drugom zapovijeda.

Zanimljivo je navesti detalj iz nedavne prepiske između milanskog kardinala Carla Maria Martinija i Umberta Eca (ateist), gdje kardinal tvrdi kako nikako ne može razumjeti na čemu se temelji moral onih koji ne vjeruju u Boga.

Schopenhauer je na kraju došao do toga da jedino sažaljenje može biti prirodni temelj moralnosti, čovjekoljublja, humanizma.

Ali, sažaljenje osjećamo samo prema onima koje smatramo na neki način slabijima od sebe.

Nietzsche je prezirao sažaljenje i upozorio nas da nismo dovoljno veliki da ne bismo poznavali mržnju i zavist te da budemo barem toliko veliki da ih se ne stidimo.

Još nisam upoznao nekoga toliko moćnog, toliko ludog u svom samopouzdanju, toliko savršenog da ne zavidi nikomu i ne mrzi nikoga, a sažalijeva svakoga. To jest, još nisam upoznao Boga, jer to su Božje osobine.

Tvrdim da se prirodni temelj morala nalazi u razumu koji je spoznao svoj egoizam do kraja gdje se on pretvara u svoju suprotnost.

Primijetili ste kako u dijalogu često spominjem i veličam svoj rodni grad Split. To nije ništa drugo nego li jedan od oblika ispoljavanja mog vlastitog egoizma. Svijest o tome je jako važna, jer se isto događa kada kažemo: moj grad, kao i kada kažemo: moja nacija, moja vjera, moja rasa, moje uvjerenje, itd.

Spoznaja da se u pozadini svega toga nalazi naš egoizam je izuzetno bitno znanje, jer su još stari Grci zaključili kako čovjek ne čini zlo zbog toga što je zao već zbog toga što ne zna što je dobro, skraćeno: čovjek ne čini zlo zato što je zao već zato što je glup.

Ima nas oko 6,5 milijardi, ali što je to prema stotinu milijardi galaksija od kojih svaka ima po stotinu milijardi zvijezda koje čekaju da ih osvojimo čim shvatimo neke sitnice na Zemlji.

S. H. A.

**ZA ONE KOJI ŽELE
ZNATI VIŠE**

1

U RAZLOMLJENIM SLIKAMA

On je brz, misleći u jasnim slikama;
Ja sam spor, misleći u razlomljenim slikama.

On postaje tup, pouzdavajući se u svoje jasne slike;
Ja postajem bistar, sumnjajući u svoje razlomljene slike.

Pouzdavajući se u svoje slike, priznaje im primjenjivost,
Sumnjajući u svoje slike, ispitujem njihovu primjenjivost;

Priznavajući im primjenjivost, on priznaje činjenicu.
Ispitujući im primjenjivost, ja ispitujem činjenicu.

Kad činjenica izda njega. on ispituje svoja osjetila;
Kad činjenica izda mene, ja povlađujem svojim osjetilima.

On nastavlja brz i tup u svojim jasnim slikama;
Ja nastavljam spor i bistar u svojim razlomljenim slikama.

On je nova zbrka svoje spoznaje;
Ja sam nova spoznaja svoje zbrke.

ROBERT GRAVES
(Preveo: IVAN SLAMNIG)

2

TVOJ I MOJ LIBANON (DIO)

Ti imaš svoj Libanon, a ja imam svoj.

Tvoj je Libanon zemlja politike i njenih problema,

Moj je prirodni Libanon u svojoj svojoj ljepoti.

Ti imaš svoj Libanon, s programima i sukobima,

Ja imam svoj, sa snovima i nadama.

Budi zadovoljan svojim Libanomom, kao što sam ja zadovoljan slobodnim Libanomom iz svojeg viđenja.

Tvoj je Libanon zapetljani politički čvor koji Vrijeme nastoji odriješiti.

Moj je Libanon lanac humaka i planina što se s poštovanjem i veličanstveno dižu k plavome nebu.

Tvoj je Libanon međunarodno pitanje koje još treba riješiti,

Moj Libanon jesu spokojne, čarobne doline po kojima se razliježe brenčanje crkvenih zvona i žubor potoka.

Tvoj je Libanon prijepor između Zapadnjaka i njegova protivnika s Juga,

Moj Libanon jest krilata molitva što zom lebdi, dok pastiri vode stada na pašu, i onda s večeri, kad se težaci vraćaju s njiva i iz vinograda.

Tvoj je Libanon popis bezbrojnih duša,
Moj je spokojna planina što stoji između mora i nizina kao pjesnik između dvije vječnosti.

Tvoj je Libanon smicalica lisice kad se sretne s hijenom, varka hijene kad se sretne s vukom.

Moj je Libanon vijenac uspomena na cure šta kliču na mjesecini i na djevice što pjevaju između gumna i tjeska za vino.

Tvoj je Libanon šah koji igraju biskup i general,

Moj je Libanon hram u kojem moja duša nalazi sklonište kad se izmori od ove civilizacije što juri na škripavim kotačima.

.....

KAHLIL GIBRAN
(Preveo: MARKO GRČIĆ)

3

U zapadnjačkoj misli nema ni jedne koju nisu naslutili stari Heleni.

MIROSLAV KRLEŽA

Helada se još nije oporavila

BRANIMIR ŠTULIĆ

4

U svakoj nauci ima onoliko nauke koliko ima matematike

RENE DESCARTES

5

Otkriće se sastoji od toga da vidiš što svi vide i pomisliš što nitko nije pomislio.

SZENT GYORGYI

6

Ali ovo lamentiranje manje je opasno po život ljudski od programatske mistike, koja ne zna što hoće, ali glumi kao da joj je stvar jasna, i prema tome djeluje zavodljivo, to jest zaglupljujuće.

MIROSLAV KRLEŽA

7

Sve su religije istinske, ma kako međusobno bile oprečne. To su različiti simboli iste stvarnosti, ista rečenica izrečena na različitim jezicima

FERNANDO PESSOA

8

Mislim da bi mnogi došli do mudrosti kad ne bi mislili da su je već dosegнули, kad ne bi prikrivali nešto u sebi, a nešto gledajući kroz prste zaobilazili.

SENEKA

9

Genijalnost nije ništa drugo do najsavršenija objektivnost

ARTHUR SCHOPENHAUER

10

History – An account, mostly false, of events, mostly unimportant, which are brought about by rulers, mostly knaves, and soldiers, mostly fools.

BIERCE AMBROSE

11

Moje sjećanje kaže da sam to učinio, moj ponos kaže da to nisam učinio, moje sijećanje uzmiče.

FRIEDRICH NIETZSCHE

12

Ne prigovaram ja volji za moć – ona je potpuno prirodna – nego njenom lažnom predstavljanju koje se proširilo u našim političkim institucijama.

FRIEDRICH NIETZSCHE

13

DEKLARACIJA NEZAVISNOSTI SAD (DIO)

Držimo bjelodanim istinama da su svi ljudi stvoreni jednakima da ih je tvorca obdario stanovitim neotuđivim pravima, među kojima su život, sloboda i težnja k sreći.

Da bi se osigurala ta prava, među ljudima se ustanovljuju Vlade KOJIH MOĆ PROISTJEČE IZ PRISTANKA ONIH KOJIMA VLADAJU.

Da kad god i koji god oblik vlade postane poguban za te ciljeve, pravo je naroda da ga promjeni ili obori i da ustanovi novu vladu.

.....

THOMAS JEFFERSON

14

Ne bi trebao da se smatra lijepim čovjek čiji hod ne odaje vedrinu, mirno dostojanstvo.

YUKIO MISHIMA

15

Svezadovoljstvo kojemu sve toliko prija; to nije najbolji ukus! Ja poštujem samovoljne, izbirljive jezike i želuca, koji su naučili govoriti »ja« i »da« i »ne« Ali sve prožvakati i probaviti – tako doista rade svinje!

FRIEDRICH NIETZSCHE

16

Što koristi, braćo moja, ako tko rekne da ima vjeru, a djela nema? Može li ga vjera spasiti?

JAKOVLJEVA 2

17

Društveni položaj određuje klasnu svijest, a ne određuje klasna svijest društveni položaj.

KARL MARX

18

Robovi slušajte svoje zemaljske gospodare kao Krista–strahom i trepetom u jednostavnosti srca.

Sv. Pavao EFEŽANIMA (5–6)

Isti stav ponavlja na još dva mjesta u poslanici KOLOŠANIMA 3–4 te u prvoj poslanici KORINČANIMA 7

19

Kao u svim Crkvama svetih, žene na Sastancima neka šute. Nije im dopušteno govoriti, nego neka budu podložne, kako i Zakon govori. Žele li što saznati, neka kod kuće pitaju svoje muževe jer ružno je da žene govore na sastanku.

Sv. Pavao I. KORINČANIMA 14

20

Ili sam grijeh počinio što sam Vam – ponizujući sebe da se vi uzvisite – besplatno navješćivao Božje evanđelje? Druge sam crkve plijenio, od njih primao potporu da bih mogao vama služiti.

Sv. Pavao II. KORINČANIMA 11

21

Reci mnogo, da ne rekneš ništa, reci što mutnije jer mutno je duboko.

MIROSLAV KRLEŽA.

22

Ništa ne prihvaćati kao istinito, a da se jasno ne spozna kao takvo, jasno i razgovijetno da se nema povoda u to sumnjati.

RENE DESCARTES

23

Bogovi su vrlo često samo lutke na žici u rukama svojih svećenika.

CHRISTOPH WIELAND

24

Neka Zaratustri priđe onaj tko se odućio od ljubavi prema svom narodu zato što je naučio voljeti mnoge narode.

FRIEDRICH NIETZSCHE

Nacionalizam – teorija da je država, koje si ti slučajni podanik jedino istinsko božanstvo, a sve ostale države lažna božanstva i da svaki sukob zbog prestiža, snage ili novca jeste križarska vojna za Dobro, Istinito i Lijepo.

ALDOUS HUXLEY

25

Lako ti je bit Isus kada ti je Bog otac

NARODNA

26

U krajnoj liniji, izbor je jednostavan. Ili sami stvaramo svoje vrijednosti ili (htjeli – ne htjeli) poštujemo tuđe vrijednosti.

FRIEDRICH NIETZSCHE

27

Ja cijenim na zemlji dobru jednostavnost
i nejasnoću, što je sunce od jasnoće.

TIN UJEVIĆ

28

Svi rade, ali neki uzimaju veći dio jer posjeduju kapital,
kupuju rad stvaraju marginaliziranost a ona stvara bijedu.

LEONARDO BOFF

29

Opća zavist se konstituira kao sila i to je samo skriveni oblik u kome se gramzivost ispostavlja i zadovoljava na drugi način; revolucija je samo pojavni oblik podlosti privatnog vlasništva.

KARL MARX

30

Ima li smisla učiti djecu kršćanskim vrlinama poniznosti i nesebičnosti a istovremeno ih pripremati za život u kojem su upravo suprotnosti tih vrлина potrebne za uspjeh.

ERICH FROMM

31

Slabijeg nagoni da služi jačem njegova vlastita volja da bude gospodar još slabijem i ona ne može opstojati bez tog užitka.

FRIEDRICH NIETZSCHE

32

Sve prešućene istine postaju otrovne.

FRIEDRICH NIETZSCHE

33

Većina ljudi na kraju postanu konformisti – prilagode se zatvorskom životu. Nekolicina postaju reformisti – bore se za bolje uvjete života u zatvoru, bolje osvjetljenje, bolju ventilaciju. Jedva itko postane buntovnik, revolucionar koji ruši zatvorske zidove.

Možeš biti revolucionar jedino ako prvo vidiš zatvorske zidove.

ANTHONY DE MELLO

34

Jer je ko čovjek, i pas bijedan i
propao stvor

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

Oni su bili pravi mladi psi, ali njihova težnja bila je na žalost, upravljena jedino na to da postanu stari psi, što im dabome, nije moglo ne poći za rukom.

FRANZ KAFKA

Ja sam pas koji nema gazde, s kratkim repom a narod se sastoji od pasa na lancu, i svaki od njih ima na repu mnogo čičaka i svaki pas obožava svoju kućicu.

MAKSIM GORKI

Po tome kako taj lavež oko mene intenzivno raste, izgleda mi da ova stvorenja njuše kurjaka

MIROSLAV KRLEŽA

35

Primoraše nas
da pijemo sa svim drugima
krv sviju drugih

ANTONIN BRATUŠEK

36

Oslobađanje potencijala društva nije moguće bez demokratizacije ljudskih odnosa. Hijerarhijski odnosi blokiraju raznovrsne potencijale društva.

RADE BOJANOVIĆ

37

Želiš li mnogim slobodu
usudi se mnogim da služiš

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

38

zato oni koji misle
cijene riječi gospodnje
al kopija nije original
niti sredstvo najbolje

BRANIMIR ŠTULIĆ

39

Od člana partije zahtijevao se svijetonazor veoma nalik onome starog Hebreja koji je znao – a da nije znao ništa drugo – da svi narodi osim njegova obožavaju »lažne bogove«. Njemu nije bilo potrebno znati da se ti bogovi zovu Baal, Oziris, Moloh... što je o njima manje znao, to bolje po njegovo pravovjerje.

GEORGE ORWELL

40

Pravda je onaj minimum ljubavi, bez kojeg odnos među ljudima prestaje biti ljudski i pretvara se u nasilje.

Nepravde su grijeh koji Bog ne želi – nužnost promjena društvenih struktura koji izazivaju nepravdu – da više ne proizvode društveni grijeh.

LEONARDO BOFF

41

Nadmoć učena čovjeka nad onim koji samo moli jednaka je nadmoći punog mjeseca kad zaklanja zvijezde. Učeni ljudi nasljednici su proroka koji nisu ostavili u nasljeđe ni dirheme ni dinare, nego jedino znanje.

MUHAMED

Ko umjetnošću i naukom raspolaže
ima i religiju:
ko njima dvama ne raspolaže
nek ima religiju.

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

42

Na neki način partijski svjetonazor nametao se najuspješnije nametao ljudima koji su nesposobni da ga razumiju.

GEORGE ORWELL

Ne priznajem nikakav pogled na svijet koji za sebe svojata monopol. Jer to znači svu tu ogromnu i otvorenu životnu problematiku uokviriti okvirom određenog, ograničenog, suviše ljudskog pogleda na svijet.

To znači pojam života devalvirati do robe crkve ili do političke stranke.

MIROSLAV KRLEŽA

43

Rasi je uvijek potrebno da bude ugrožena kako bi bila.

ALBERT CAMUS

44

Svijest je posljednji i najkasniji razvojni stupanj organskog i prema tome, njegov najnedovršeniji i najslabiji dio.

FRIEDRICH NIETZSCHE

45

Zato ne treba da pitamo »Sto možemo znati?« nego »Što je za nas dobro da znamo?«

FRIEDRICH NIETZSCHE

Čovjek je mjerilo svih stvari.

THOMAS HOBBS

46

Suvremeni svijet se odista ne može spoznati ne sagledamo li u njemu poraznu snagu patriotizma (nacionalizma, religije)

GEORGE ORWELL

47

MOJ GROB

U planini mrkoj nek mi bude hum,
Nad njim urlik vuka, crnih grana šum,

Ljeti vječan vihor, zimi visok snijeg,
Muku moje rake nedostupan bijeg.

Visoko nek stoji, ko oblak i tron,
Da ne dopre do njega niskog tornja zvon,

Da ne dopre do njega pokajnički glas,
Strah obraćenika, molitve za spas.

Neka šikne travom, uz trnovit grm,
Besput da je donjeg, neprobojan, strm.

Nitko da ne dođe, do prijatelj drag,
I kad se vrati, nek poravna trag.

IVAN GORAN KOVAČIĆ

48

a talon nose ružni i opaki
s nečuvenom moći da tjeraju što zažele
mnogo ih je i strašno galame
obično razbiju sva ogledala na koja naiđu
da ne ostane ni pomen na ljepotu

BRANIMIR ŠTULIĆ

49

Prihvaćam da je neki čovjek bolji od mene po onome što mu je priroda već podarila – po nadarenosti, snazi, energiji... ali ne prihvaćam da bude bolji od mene zbog pridodanih kvaliteta kao što su bogastvo, društveni položaj...

Istinsko zlo su društvene konvencije i izmišljotine koje se nameću prirodnim stvarnostima od obitelji, novca, religije, države.

FERNANDO PESSOA

50

Zapovijeda se onim koji se ne zna pokorit samom sebi.

FRIEDRICH NIETZSCHE

Najbolji džihad jest onaj kojim čovjek pobjeđuje sebe sama

MUHAMED

51

Zabludi korisnoj uvijek pretpostavljam istinu štetnu
Ako i probudi bol, istina nosi i lijek.

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

52

Mijenjati mišljenje, pa čak i vlastitu politiku predstavlja
priznanje slabosti.

GEORGE ORWELL

53

Na dugi rok hijerarhijsko je društvo bilo moguće jedino na
temelju siromaštva i neznanja.

GEORGE ORWELL

Kao što su divlji magarci pustinje plijen lavovima tako su
siromašni paša bogatima.

KNJIGA SIRAHOVA

54

Sve što je živo eto hoće da raste pa i treba da raste jer takav
je red.

BRANIMIR ŠTULIĆ

Oko mene su šume koje znaju samo jednu zapovijed, da se raste, i samo jednu nuždu da se umire.

IVO ANDRIĆ

55

Spinoza je odbio dodijeliti bilo koje zakone ljudskoj prirodi koji bi se razlikovali od zakona prirode u cjelini.

HARDT / NEGRI

56

Čovjek se ne rađa da bi bio solidaran, on se rađa samo da bude on sam, a to je oprečno altruizmu i solidarnosti, jer to je egoizam.

FERNANDO PESSOA

Makar i povrijedio nevine uši, tvrdim da sebičnost bitno pripada uzvišenoj duši. utemeljeno je u prvobitnom poretku stvari.

FRIEDRICH NIETZSCHE

57

Sve je jednostavnije nego što se može izgovoriti.

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

58

Samo srodan bol izaziva suzu i svatko plače zapravo zbog sebe.

HENRICH HEINE

59

Erotika nije samo potreba tijela, nego u istoj mjeri i potreba časti. Partner kojeg ste osvojili, kome je do vas stalo i koji vas voli, vaše je ogledalo, mjera onog što jeste i što značite – slika vlastitog značenja i važnosti.

MILAN KUNDERA

Mi u stvari ne volimo i ne mrzimo drugu osobu, nego dio sebe koji na njega ili nju proiciramo.

CARL GUSTAV JUNG

60

»Da mogli su za dlaku izmaći pogibelji«, kaže. Da su se držali ličnog i univerzalnog, ostali bi u skladu sa Redom Sviri, a Gospodar Muha bio bi uništen. Ali na svu sreću, Belial je imao mnogo saveznika – nacije, crkve, političke partije.

ALDOUS HUXLEY

61

Bog je dao dvije stvari um i društvo. I tako onaj koji bi izdvajanjem bio slabiji od svih, umom i društvenošću vlada svijetom.

SENEKA

62

Bog nije stvorio ništa bolje, ništa savršenije i ništa ljepše od razuma. Blagodati što ih Bog daje dobivaju se zahvaljujući razumu; iz njega proistječe razumijevanje, Božji je gnjev njime uzrokovan, zbog njega se dobivaju i nagrade i kazne.

MUHAMED

63

Neupitno je premda zagonetno, da osoba koja čini uslugu na neki način nadmašuje onoga koji tu uslugu prima.

JORGE LUIS BORGES

Idealnog čovjeka raduje da pomaže drugim ljudima, ali se stidi da njemu čine usluge. Poklanjati je obilježje superiornosti, primati je obilježje inferiornosti.

ARISTOTEL

64

Slobodan čovjek najmanje misli o smrti, a njegovo je znanje meditiranje o životu, ne smrti.

BARUCH SPINOZA

65

Ne budite dakle zabrinuti za sutra. Sutra će se samo brinuti za se.

MATEJ 6–7

66

SAT KASNIH SPOZNAJA

Tko ima hrabrosti još danas da kaže: morat ćete se kajati kad doznate, da ste se varali i druge varali, jer ste bili prevareni i radili krivo; morat ćete žaliti svoje riječi i djela kao zazor i sramotu? Danas više nema Savonarole ni Jana Husa. Propao je ugled propovjedničke nauke i isposničkog pepela. Svejedno, kajati ćete se i bit će vam žao onda kad doznate i spoznate, dvadeset ili trideset godina kasnije. Pobjede spoznaje polagane su i kasne; za njih je kratak čitav ljudski život, a u njima je grozno što obično ne dolaze na vrijeme.

Jer ima pozne mudrosti, krvave osvete vremena kada čovjek providi svoju šupljinu i svoje bivše neznanje. Treba čekati deset i dvadeset i daleko više godina da se uzmogne kazati: Bili smo u zabludi. Nas su prevarili. Ta će daleka mudrost stići jednog dana da nas kazni prije same smrti za čitav jedan život zabluda i propusta.

Ima kasnih spoznaja kada su gole riječi moćne bez nakita, i kada se sni proziru, ili će se prozreti. Koji poživimo, doći ćemo k njima. One će doći k nama. Ja ih pozivam, jer su kasne i zato žalosne. Ja bih želio ranijih, boljih spoznaja, otkrića o podlozi stvari, dok još sat nije minuo, dok je na vrijeme. Ja vas opominjem.

Ne pozivam se ni na kakvo pokajanje, ali ura ispaštanja putem istine će doći, mora doći. Kao pjesnik koji je upozorio svoju draganu: »Jedne večeri, kada ostarite, uz svijeću...« Ura istine i kazne će doći. Sve će biti golo, sve će biti jasno, ali kasno.

Bit će kasno. I za mnoge utjehe i revanše koje ćemo dobiti (mi rijetki, jedini, izabrani), ja se ne veselim, jer će doći kasno. Stariji naraštaj i potomstvo moći će opet da beskorisno i sasvim ututanj kažu: Bio je jedan glas, jedan čovjek koji je na vrijeme govorio istinu, ali ga nisu slušali.

Za bivše načinjene nepravde, za ispade iz vremena nezrelosti, mnoge će vikače i istupnike prekoriti, kao glas savjesti, razboritije sjećanje na naša prošla vremena i sat kasnih spoznaja kada večernje sunce neumitnih jeseni na izmaku obasja zlatni vinograd i bakarne lugove.

TIN UJEVIĆ